

Charles
BAUDELAIRE



şarabın şiiri
&
esrarın şiiri

dedalus

Charles Baudelaire

Şarabın Şiiri

&

Esrarın Şiiri

Türkçesi



Dedalus'un anlamlarından birisi, Minos Labirenti'ni icat eden anlamdır.. Ölümcül Minos Labirenti'ni..

Yazar: Charles Baudelaire

Kitabın adı: Şarabın Şiiri & Esrarın Şiiri

Özgün adı: La Paradise Artificiels

Yayın Yönetmeni: Sedat Demir

Yayına Hazırlayan: Doğukan İşler

Türkçesi: Orhan Düz

Sayfa Düzeni: İrfan Güngörür

Kapak Tasarımı: Sercan Arslan

İstanbul, Haziran iki bin on iki

© Dedalus Kitap - 2012

Sertifika No: 23858

Dedalus Kitap: On

Klasik: Üç

Deneme: İki



Alemdar Mah. Çatalçeşme Sk. Defne Han No: 27/28

Sultanahmet-İstanbul • www.dedaluskitap.com

Tel: +90 212 513 03 43 • Faks: +90 212 513 03 44

(1821 – 1867)

1821’de Paris’de doğdu. Mutsuz bir çocukluk geçirdi. 1839’da okuduğu okuldan disiplinsizlik yüzünden atıldı. Hukuk öğrenimi görmeye zorlanan Baudelaire, buna başkaldırarak Quartier Latin’de bohem bir hayatı seçti. Burada Frengiye yakalandı. 20 Yaşında Hindistan’a gitmek üzere yola çıktı. 1842’de Fransa’ya döndü. Sonradan metresi olan Jeanne Duval ile tanıştı. Babasının mirasını aldı ancak bu parayı hesapsızca harcadığı için ailesi miras hakkını geri aldı.

1846’dan sonra *Kötülük Çiçekleri* kitabına girecek şiirlerini yazmaya başladı. 1847’de Edgar Allan Poe’yı keşfetti ve eserlerini Fransızcaya çevirmeye başladı. 1848’de devrimcilerin yanında yer aldı. 1857’de *Les Fleurs du Mal* (Kötülük Çiçekleri) (Elem Çiçekleri) kitap olarak yayınlandı, içindeki altı şiir kamu ahlâkına aykırı bulunduğu için Baudelaire hakkında dâvâ açıldı.

Bir tür otobiyografi olan *Çırılçıplak Soyulan Yüreğim* üzerine çalıştığı ve 1862’de *Paris Sıkıntısı* adıyla düzyazı şiirlerini yayımladığı sırada frenginin yan etkileri giderek kendini daha fazla hissettirmeye başladı. İki yıl kaldığı Belçika’dan dönüşünde felç olan sanatçı 31 Ağustos tarihinde Paris’te 46 yaşındayken öldü.

Yaşadığı dönemde kurulmakta olan modern Paris’in metropol yaşantısı üzerine inşa ettiği edebiyatı ve eleştiri yazıları modernist estetiğin habercisi sayılır. Şiirlerini derlediği *Kötülük Çiçekleri* (Les Fleurs du Mal-1857) ve *Paris Sıkıntısı* (Le Spleen de Paris-1869), Rimbaud’dan Mallarmé’ye, Yahya Kemal ve Cahit Sıtkı Tarancı’ya kadar pek çok şairin çarpıldığı, 20. yüzyıl edebiyatının en etkili kılavuzları olur. Gerek klasik geleneğe, gerekse egemen çağdaş zihniyetlere karşı isyanı ve gerçekliğe kafa tuttuğu imgelemi, zamanında şiirlerinin yasaklanmasına kadar varan düşmanlıklar uyandırır. Sonradan bu başkaldırı ve imgelem, öncü sanat ve edebiyatın çekirdeğini oluşturacaktır.

Orhan Düz

21 Eylül 1974’de Erzurum’da dünyaya geldi. Anadolu’nun çeşitli illerinde orta öğrenimini tamamladıktan sonra 2000’de Boğaziçi Üniversitesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik bölümünden mezun oldu. “Dostoyevski”, “Tolstoy”, “Anarşist Flesefe” ve “Unutulmayan Film Replikleri” gibi derleme kitaplarının yanı sıra yayımlanmış çok sayıda çevirisi vardır. Halen İstanbul’da yaşıyor ve çevirmenliğin yanı sıra editörlüğe devam ediyor.

ŞARABIN ŞİİRİ

ŞARAP

Çok meşhur olmakla birlikte büyük bir budala olan bir adam –bu iki özelliğin birbirine gayet güzel yakıştığını birçok defa sizlere göstermenin buruk zevkini tadacağım- sağlık ve damak zevki gibi iki açıdan ele alınmış bir Mutfak kitabının ŞARAP maddesinde şöyle deme cüretinde bulunmuş: “Şarabın mucidinin Nuh peygamber olduğu sanılmaktadır; şarap bağ meyvesinden yapılan bir içkidir.”

Peki ya sonra? Sonrası yok, hepsi bu kadar. Kitabın yapraklarının ne kadar karıştırsanız da, hangi yönden evirip çevirseniz de, üstten aşağıya, arkadan öne, sağdan sola ve soldan sağa ne kadar okusanız da o fevkalade ünlü ve saygın Brillat-Savarin’in *Damak Zevkinin Fizyolojisi* adlı kitabında şarap hakkında “...Nuh peygamber...” ve “... bir içkidir” sözlerinden başka bir şeye rastlayamazsınız.¹

Ay’dan veya uzak bir gezegenden dünyamızı ziyarete gelen ve uzun seyahatinden yorgun düşmüş bir kişinin, kurumuş damağını ıslatmak ve midesini ısıtmak için ne denli can atacağını hayal edebiliyorum. Dünyamızın adetlerini ve tatlarını öğrenmek istiyor. Yeryüzü sakinlerine istedikleri kadar keyif ve cesaret veren leziz içkileri kulaktan dolma biliyor. Ne var ki Ay’lı misafirimiz isabetli bir seçim yapabilmek için damak zevki bahsinde uzman olan, şaşmaz ve meşhur Brillat-Savarin’in kitabına başvurduğunda, ŞARAP maddesinin altında şu paha biçilmez bilgiye rastlıyor: “...Nuh peygamber...” ve “...yapılan bir içkidir” Hazma ne de iyi gelen bir bilgi! Ne açıklayıcı bir söz ama! Bu sözleri okuduktan sonra bütün şarap çeşitleri, onların farklı özellikleri, zararları, mide ve beyne etkileri hakkında açık ve doğru bir fikre sahip olmak işten bile değil!

Sakın ha, sevgili dostlar, okumayın şu Brillat-Savarin’i. *Tanrı sevdiği kullarını faydasız kitaplardan korusun.* Lavater’in küçük bir kitabının ilk özdeyişidir bu. Kendisi insanlığı gerek eski gerekse modern dünyanın bütün devlet adamlarından daha çok sevmiş bir filozoftu.² Lavater’in adı hiçbir pastaya verilmemiştir ama yine de bu melek gibi adamın anısı Hıristiyanlar arasında yaşayacaktır; burjuvalar tatsız tuzsuz bir çöreği andıran *Brillat-Savarin*’i unuttuklarında bile. Kendisinin en küçük kabahati, insanların o eşsiz şaheserden alınma, bilgiçlik taslayan saçma sapan özdeşleri olur olmaz yerde sarf etmelerine yol açmaktır.

Şayet bu sahte şaheserin yeni bir basımı modern insanın sağduyusuna seslenme cüretinde bulunursa, ey hüznü içiciler, ey şen içiciler, ey şarapta hatırlamayı veya unutmayı arayanlar ve bunu asla gönüllerince bulamadıklarında yalnızca şişenin dibinden gökyüzünü seyredenler,³ en uyutulmuş ve ihmal edilmiş içiciler o kitaptan bir nüsha alıp, iyiliğin yerine kötülüğü, iyi niyetin yerine kayıtsızlığı koyacak mısınız?

İlahi esinler taşıyan Hoffmann’ın *Kreisleriana*’sını⁴ açıp ilginç bir nasihat okuyorum. Aklı başında bir müzisyen komik bir opera yazmak istiyorsa Champagne şarabı içmelidir. Zira onda bu tarz operanın gerektirdiği köpüklü gamsızlığı bulacaktır. Öte yandan dinsel müziğe Ren şarabı veya Jurançon şarabı iyi gider. Derin düşüncelerin temelinde olduğu gibi burada da sarhoş edici bir keder gizlidir; ama kahramanlık müziği Boutgogne şarabı olmadan yapamaz. Çünkü onda vatanseverlik coşkusu ve oldukça içten bir coşku vardır. Bu elbette faydalı bir tespittir, ve ben bu tespitte bir içicinin tutkulu duygularının ötesinde bir Alman’a en büyük onuru kazandıran tarafsızlığı buluyorum.

Hoffmann ruhunun farklı sıcaklıklarını ve atmosferik olaylarını gösteren ilginç bir psikolojik barometre yapmıştır. Bu barometrede şu dereceleri görüyoruz: Hoşgörüle ılımlı hale getirilmiş biraz alaycı bir ruh; kendinden gayet hoşnut yalnız ruh; müzikal neşe, müzikal coşku ve müzikal fırtına. İnsanın katlanamayacağı yergici bir neşe, *kendinden* kaçma özlemi, aşırı nesnellik, varlığın doğayla birleşmesi. Hoffmann'ın ruhsal barometresindeki derecelerin sıradan barometrelerde olduğu gibi, doğuş sırasına göre belirlendiğini söylemeye gerek yok. Bana kalırsa bu ruhsal barometre ile, değişik şarapların müzikal özellikleri arasında bariz bir yakınlık var.

Ölüm gelip çattığında Hoffmann daha yeni para kazanmaya başlamıştı. Talih yüzüne gülüyordu artık. Sevgili büyük Balzac'ımız gibi, en eski umutlarının ancak hayatının sonuna doğru gerçekleştiğini görebilmişti. O zamanlar kitaplarında adlarının geçmesi umuduyla öykülerini dergilerinde yayımlamak için yarışan yayımcılar, gönderdikleri ödemeye bir kasa Fransız şarabı da eklemeyi alışkanlık edinmişlerdi.

Siz ey şarabın derin neşeleri, kim tanımaz sizleri? Kimlerin teskin edilecek bir pişmanlığı, anımsanacak bir anısı, dindirilecek bir acısı, kurulacak hayalleri varsa, onların hepsi gelip sana, asma liflerinde saklanmış olan o gizemli Tanrı'ya sığınır. İnsanın içindeki güneşin ışığıyla aydınlanan, şarabın o büyük gösterileri ne görkemlidir! İnsanın ondan devşirdiği o ikinci gençlik nasıl da hakiki ve ateşlidir! Fakat insanı şimşek gibi çarpan zevkleri ve halsiz bırakan cazibesi de aynı ölçüde korkunçtur. Lakin ey hâkimler, yasa koyucular, dünyanın efendileri, mutluluğun yumuşattığı, erdem ve sağlığa kolayca kavuşma talihine sahip olan sizler, vicdanınıza ve aklınıza danışarak söyleyiniz, dehasını içkiden alan bir adamı kınayacak o amansız ruh gücü aranızda hanginizde var?

Hem şarap her zaman zaferinden emin, merhametsiz ve acımasız olmaya yemin etmiş korkunç bir güreşçi de değildir. Şarap insana benzer: Onu hangi noktaya kadar takdir edeceğimizi veya küçümseyeceğimizi, nereye kadar seveceğimizi veya nefret edeceğimizi asla bilemeyiz; keza onun ne denli yüce eylemlere veya canavarca suçlara meyilli olduğunu da hiçbir zaman bilemeyiz. O halde kendimize davrandığımızdan daha insafsız davranmayalım ona, ve keza onu da kendimizle bir turalım.

Bazen şarabın konuştuğunu duyar gibi oluyorum; yalnızca ruhların duyup anlayabileceği bir sesle özünden şöyle diyor: “Ey insan, sevdiğim, camdan hapishaneme ve mantar sürgülerime rağmen sana kardeşlikle dolu bir şarkı, neşe, ışık ve umut dolu bir şarkı söylemek istiyorum. Nankör değilim ben; hayatımı sana borçlu olduğumu biliyorum. Sarf ettiğin onca emeği ve sırtındaki güneşin sıcaklığına ne zamandan beri dayandığımı biliyorum. Madem hayatımı sen verdin bana, ben de seni ödüllendireceğim. Borcumu sonuna kadar ödeyeceğim; çünkü ben ağır işten sonra kurumuş bir boğazın dibine inince müthiş bir neşe duyarım. Namuslu bir adamın göğsünü, o hüznü ve vurdumduymaz mahzenlere tercih ederim. Orası, yazgımı can atarak yaşadığım sevinçli bir mezardır. İşçinin midesinde büyük bir kargaşa çıkarırım ve oradan, görünmez merdivenlerle beynine çıkıp olağanüstü dansımı yaparım.

“0 Eski zamanların tesirli nakaratlarının, o aşk ve zafer şarkılarının içimde çınlayıp duran yankısını duyuyor musun? Ben vatanın ruhuyum, yarı âşık, yarı askerim. Ben pazar günlerinin umuduyum. Çalışmak, günlerimize bereket getirir, şarap pazar günlerini mutlu kılar. Sen kol yenlerini kıvrımış halde dirseklerini aile masasına dayadığında, kıvançla şükredecek ve hoşnut kalacaksın. İhtiyar karının, senin en eski umutlarına ve günlük sıkıntılarına yarenlik etmiş bu ihtiyar kadının gözlerine ışıltı katacağım. Bakışını yumuşatıp gözlerinin derinliklerinde gençlik pırıltısını yeniden yakacağım. Ve sevgili küçük oğluna gelince, adeta koşum atı gibi yorucu işlere koşulmuş bu zavallı küçük sıpaya, beşiğinin o sağlık dolu diriliğini ve sevincini vereceğim ve hayat arenasına giren bu yeni atlete eski zamanlardaki güreşçilerin kaslarını güçlendiren yağ olacağım.

“Bitkisel bir hayat iksiri gibi göğsünün derinlerine damlayacağım. Zahmetle kazılmış toprağı bereketlendiren tohum olacağım. Birbirine karışan ruhlarımız şiiri doğuracak. Aramızda bir Tanrı yaratacağız ve kuşlar, kelebekler, örümcek ağları, hoş kokular ve bütün kanatlı varlıklar gibi sonsuza uçacağız.”

İşte bu, şarabın o gizemli diliyle söylediği şarkıdır. Kardeşlerinin acılarına duyarsız bencil kalbiyle bu şarkıyı hiç duymamış insana yazıklar olsun!

Zaman zaman düşünürüm de; eğer bugün İsa sanık sandalyesine otursaydı, suçun tekrarlanmasından dolayı durumunun ağırlaşmış olduğunu kanıtlamaya çalışacak bir savcı mutlaka çıkardı. Şaraba gelince, o her gün aynı suçu işlemeye devam ediyor. Her gün iyiliklerini tekrarlıyor. Hiç kuşkusuz bu durum, ahlâkçıların ona karşı durmadan düşmanlık beslemelerini açıklıyor. Ahlâkçıdan kastım, ikiyüzlü sözde ahlâkçılardır.

Bununla birlikte değinmemiz gereken başka bir husus daha var. Gelin, biraz daha aşağıya bakalım. Büyük şehirlerin deyim yerindeyse atıklarıyla beslenen şu gizemli insanlardan birini ele alalım, çünkü tuhaf işler dönüyor oralarda, hem de bir sürü. Bazen dehşet içinde düşünürdüm; hiç neşe vermeyen işler, zevksiz ticaretler, dinlenme bilmeyen uğraşlar, sefası olmayan cefalar var diye. Meğer yanıliyormuşum. İşte başkentte yaşayan bir adam, görevi bir günün döküntülerini toplamak. Büyük şehrin reddedip attığı, kaybettiği her şeyi, tenezzül etmediği her şeyi, kırıp döktüğü her şeyi toplayıp tasnif ediyor. Sefahatin arşivlerine başvuruyor, ıvır zıvırla dolu sandık odalarını araştırıyor. Bir ayıklama yapıyor, zekice seçiyor. Hazine bulmuş bir cimri gibi, o da, sanayi tanrısının çiğneyerek yeniden kullanıma veya keyfe sunacağı çöpleri topluyor. Gece rüzgârında arada bir titreyen sokak lambalarının loş ışığında görüyorsunuz onu. Sainte-Geneviève dağında küçük evlerin yan yana dizildiği uzun engebeli yollardan birine tırmanıyor. Yedi numarasıyla ⁵ hasır işi şalına sarınmıştır. Bütün günlerini kafiyeye arayışı içinde aylakça dolaşarak geçiren genç şairler gibi başını sallayıp kaldırım taşlarına tökezleyerek geliyor. Kendi kendine konuşuyor; karanlık gecenin soğuk havasına içini döküyor. En lirik tragedyaların bile yanına yanaşamayacağı görkemli bir monolog bu. “Silah omuza! İleri marş! Bölük, keşif kolu, ordu!” Tıpkı St. Helena’da ölmek üzere olan Bonaparte gibi. Görünüşe bakılırsa, yedi numara demir bir asaya, hasır şal ise bir imparatorluk mantosuna dönüşmüş. Şimdi ordusunu kutlamaktadır. Ne de olsa zafer kazanılmıştır. Lakin hararetli bir mücadele yaşanmıştır. Atına binmiş zafer taklarının altından geçmektedir. Kalbi mutlulukla dolup taşmaktadır. Coşkun halkın alkışlarını büyük bir keyifle dinlemektedir. O güne kadar bilinen bütün kanunların üstünde olan bir kanunu ilan edecektir birazdan. Halkını mutlu edeceğine vakarla yemin etmektedir. Sefalet ve kötülük yeryüzünden silinmiştir artık.

Ne var ki taşıdığı küfenin ağırlığı altında sırtı ve beli iki büklüm olmuştur. Geçim derdi canına okumuştur. Kırk yıl boyunca yoğun çalışmaktan bitkin düşmüştür. İlerleyen yaşı eziyet vermektedir. Fakat şarap, yeni bir Pactolus⁶ gibi mecalsiz kalmış insanlığın üzerine düşünsel zenginliklerini saçmaktadır. İyi krallar gibi halkına hizmet ederek hükmetmekte ve tebaasının hançeresiyle kahramanlık türküleri söylemektedir.

Yeryüzünde hiçbir zaman acılarını uykusunda yeterince dindiremeyen, adı sanı bilinmeyen sayısız insan vardır. Şarap onlar için şarkılar ve şiirler yazar.

Hiç kuşkusuz pek çok insan beni fazla hoşgörülü bulacak. “Sarhoşluğu mazur gösteriyorsun, ahlâksızlığı yüceltiyorsun” diyecek. İtiraf etmeliyim ki şarabın iyiliklerini görünce kötü yanlarını ortaya dökmeye cesaret edemiyorum. Hem daha önce de belirttiğim gibi, şarap insanla birdir ve her ikisinde de suçlar erdemlere eşittir. Daha fazlasını söylemeye ne hacet? Başka bir düşüncemi de dile getireyim: Eğer insan artık şarap imal etmeseydi, bence gezegenimizin sağlığında ve aklında, şarabın sorumlu tutulduğu aşırılıklardan ve sapkın davranışlardan çok daha korkunç bir boşluk, bir eksiklik, bir kusur oluşurdu. Naifliğinden veya prensip gereği hiç şarap içmeyen insanların ahmak veya ikiyüzlü olduklarını düşünmek akıllıca değil midir? Ahmaktan kastım ne doğayı ne de insanlığı tanıyan insanlar; sanatın geleneksel araçlarına burun kıvıran sanatçılar; mekaniğe küfreden işçiler.

İkiyüzlülere gelince bunlar da gizli oburlar, yemeklerde gizlice şarap içen ve kendilerine bir miktar şarap saklayan sözüm ona ağırbaşlı geçinenlerdir. Yalnızca su içen bir adam hemcinslerinden bir sır saklıyordur.

Hadi bakalım, okur karar versin: Birkaç yıl önce bir resim sergisinde bir ahmaklar güruhu sanki bir sanayi ürünü gibi parlatılmış, cilalanmış, verniklenmiş bir resmin önünde ayaklanmışlardı. Sanatın tam bir antiteziydi bu resim. Çılgınlık, aptallığa göre neydiyse veya hakiki fanatiklik ilgisiz takipçiliğe göre neydiyse, bu resim de Drolling Mutfağı'na⁷ göre oydu. Bu mikroskobik resmin içinde uçan sinekler sürüsünü görebiliyordunuz. Bu çirkin nesne herkes gibi benim de ilgimi çekmişti ama bir yandan da berbat olanın karşı konulmaz cazibesini taşıyan bu garip ayartılmaya yenik düştüğüm için utanç duyuyordum. Nihayet felsefi bir merakla, böylesine rezil bir saçmalığa imza atmış adamın ahlâk yapısını öğrenmeye dönük büyük bir hevesle farkında olmadan resmin cazibesine kapıldığımı anladım. Adamın özünde aşağılık biri olduğuna dair kendimle bahse gidim. Araştırma yaptım ve içgüdüm bu psikolojik bahsi kazanma zevkini tattı. Öğrendiklerime göre bu canavar her gün düzenli olarak şafaktan önce kalkıyor, hizmetçisine hayatı dar ediyor ve *yalnızca süt içiyormuş!*

Bu noktada bir iki öykü daha anlatıp bazı tespitlerde bulunacağız. Bir gün kaldırımında kalabalık bir insan grubunun topladığını gördüm. Meraklı seyircilerin omuzlarından manzarayı seyrettim ve şunu gördüm: Yere sırt üstü uzanmış bir adam gözlerini gökyüzüne çevirmişti; onun önünde dikilen bir başka adam ise el kol hareketleriyle onunla konuşuyordu. Yerdeki adam sadece gözleriyle ona cevap veriyordu ve görünüşte her iki adam da bundan müthiş bir keyif alıyordu. Ayakta duran adamın jestleri yerde uzanan adama şunları söylüyordu: “Gel hadi, az daha ileri, mutluluk işte burada, iki adım ötede, sokağın köşesine gel. Henüz gam kıyılarını büsbütün gözden kaybetmiş, engin hülya denizlerine ulaşabilmiş değiliz; ha gayret dostum, topla gücünü, bacaklarına söyle, zihnine itaat etsinler.”

Bu sözlerine ritmik yalpalamalar ve tökezlemeler eşlik ediyordu. Oysa yerde yatan adam *engin denize* varmıştı bile (zaten suyolunun içinde yüzüyordu), çünkü yüzündeki mutlu gülümseme şu cevabı veriyordu: “Dostunu rahat bırak. Hem gam kıyısı iyiliksever sislerin ardında gözden kayboldu; hülyaların göğünden isteyecek bir şeyim kalmadı artık.” Hatta sanırım tam anlaşılmayan bir sözün, daha doğrusu gevşekçe söze dökülmüş bir iç çekişin ağzından kaçırıldığını bile duydum: “Duyarlı olmalısın.” Yüceliğin zirvesiydi bu. Nitekim göreceğiniz gibi, sarhoşlukta hep bir yücelik vardır. Bunun üzerine kalbi daima hoşgörülle dolu olan dostu, tek başına meyhaneye gitti ve elinde bir iple geri döndü. Tek başına denize açılma, tek başına mutluluğu arama fikrine katlanamamıştı herhalde; bu nedenle gelip dostunu arabayla alıyordu. Araba elindeki ipti; arabayı dostunun beline doladı. Yerde yatan dostu gülümsüyordu. Bu anaç düşüncüyü anlamıştı herhalde. Öteki bir düğüm attı; sonra uysal ve ihtiyatlı bir at gibi yürümeye başlayıp dostunu mutluluğun beklediği yere kadar taşıdı. Taşınan, daha doğrusu sürüklenen ve bu arada sırtıyla kaldırım taşlarını temizleyen adamın yüzünü tarifsiz bir gülümseme kaplamıştı.

Kalabalık ise şaşkınlıktan öylece kalakalmıştı; çünkü insanın şiirsel gücünü aşacak kadar güzel bir şey gerçek duygulanımdan ziyade şaşkınlığa yol açar.

Uzun bir süre Paganini'yle birlikte yolculuk etmiş İspanyol bir gitaracı vardı. O zamanlar Paganini henüz resmen büyük bir şöhrete kavuşmamıştı.

İki kafadar birlikte Çingenelerin, gezgin müzisyenlerin, ailesi ve yurdu olmayan insanların

muhteşem gezgin hayatını sürdürüyorlardı. İkili ellerinde keman ve gitarla gittikleri her yerde konser veriyorlardı. Böylece epey bir süre değişik ülkeleri gezip dolaştılar. Benim İspanyol’um öylesine yetenekliydi ki Orpheus gibi şöyle diyebilirdi: “Tabiatın efendisi benim.”

Gittiği yerlerde gitarının tellerini tıngırdatıp parmağının altında ahenkli sesler çıkarttı mı kalabalığı çevresinde toplayacağından emindi. İnsanda böyle bir esrarengiz meziyet olduktan sonra asla açlıktan ölmez. İsa gibi insanları peşinden sürüklerdi. Ruhunuza en güzel şarkısını, en gizli, en bilinmeyen, en gizemli aryarlarını söyleten bir adama, bir dehaya, bir büyücüye kim akşam yemeğini ve misafirperverliğini esirgeyebilir ki? Söylenenlere bakılırsa bu adam sadece peş peşe sesler çıkaran bir çalgıdan bile kolayca melodi yaratabiliyormuş. Para kutusu Paganini’nin elindeydi, ortak sermayelerini de o idare ediyordu ki buna da bugün kimse şaşırılmaz herhalde.

Para kutusu onu taşıyanın üzerinde dolaşıyordu; bazen yukarıda, kimi zaman aşağıda, bir gün çizmelerin içinde, ertesi gün kıyafetin iki dikişi arasında. Adamakıllı bir içkici olan gitarist para durumunu sorduğunda Paganini paraların suyu çektiğini veya üç beş kuruş kaldığını söylüyordu, çünkü Paganini *meteliksiz kalmaktan* korkan ihtiyar insanlara benziyordu. İspanyol ona inanıyordu veya inanıyormuş gibi yapıyordu. Gözlerini yolun sonundaki ufka dikeyiyor, yanından hiç ayrılmayan yoldaşını tıngırdatıp çalıyordu. Paganini yolun karşı tarafında yürüyordu. Birbirlerinin yoluna çıkmamak için yaptıkları bir anlaşmaydı bu. Böylece her ikisi de yol boyu çalışıp pratik yapabiliyordu.

Sonra bir miktar para kazanma fırsatı sunan bir yere geldiklerinde, ikiliden biri bestelerinden birini çalıyor, diğeriye onun yanında bir çeşitleme, bir eşlik, bir fon doğaçlıyordu. Onların bu gezgin hayatlarının katıksız keyfini ve şiirini kimse bilemeyecek. Sonra birbirlerinden ayrıldılar, sebebini bilmiyorum. İspanyol yolculuğuna yalnız devam etti. Bir akşam Jura bölgesinde küçük bir şehre varıyor. Afişleri asıp belediye binasının salonunda konser vereceğini duyuruyor. Konser dediği bir tek kendisi, bir de gitarı. Birkaç kahvede gitarını çalarak ilgi çekiyor; şehirde bulunan birkaç müzisyen onun bu ilginç yeteneğinden epey etkileniyor. Demem o ki çok insan geliyor.

Gelgelelim bizim İspanyol şehrin bir köşesinde mezarlığın yanında memleketlisi başka bir İspanyol’la karşılaşılıyor. Bu adam bir tür mezar inşacısı, mermer lahitler yapan bir taş işçisiydi. Cenaze işleriyle uğraşan herkes gibi o da içkiden hoşlanıyordu. Böylece şişe ve ortak vatan onları ahbap yaptı; artık aralarından su sızmaz oluyor. Tam da konser günü kararlaştıran saat gelip çattığında bile beraberler, ama nerede? Kimse bilmiyor. Şehrin bütün meyhaneleri, bütün kahveleri didik didik aranıyor. Sonunda bizim İspanyol tarif edilemez ölçüde salaş bir batakhane arkadaşıyla birlikte kör kütük sarhoş halde bulunuyor, arkadaşının da ondan eksik kalır yanı yok. Kean ve Frédéric’in⁸ oynadıkları sahnelerin benzerleri başlıyor. Sonunda gidip çalmaya razı oluyor ama o sırada aklına aniden bir fikir geliyor: “Sen de benimle çalacaksın” diyor arkadaşına. Arkadaşı reddediyor. Onun da bir kemani varmış ama ondan daha kötü çalan kemancıya rastlanmamış. “Çalacaksın, yoksa ben de çalmam.”

Ne nasihatler, ne de makul itirazlar kâr ediyor, sonunda adam pes diyor. Hâsılı sahneye çıkıp semtin seçkin burjuvazisinin önünde dikiliyorlar. “Bana biraz şarap getirin” diyor İspanyol. Herkesin tanıdığı –tabii müzisyen olarak değil- mezarcı en ufak bir utanç duymayacak kadar sarhoş. Şişeler getirildiğinde açmak için sabırsızlanıyorlar. Bu serseriler hiç usul yordam görmemiş kimseler gibi şişelerin başını bıçakla uçuruyorlar. Bu densizliğin süslü elbiseler içindeki yöre halkı üzerinde nasıl bir etki yapacağını, varın siz düşünün. Nitekim hanımlar kalkıp gidiyorlar. Yarı deli görünen bu iki

ayyaşla kim karşılaşa rezalet çıkarıp kaçıyor.

Gelgelelim edep duygusunun meraklarını bastıramadığı bazı kimseler salonda kalma cesaretini gösterdiler. “Başla” dedi gitarıcı, mermerciye. Sarhoş bir kemandan ne çeşit seslerin çıkabileceğini kestirmek ne mümkün; testereyle taş kesen delirmiş bir Baküs. Ne çalıyor veya çalmaya çalışıyor? Bu o kadar önemli değil, ilk melodiyi çalıyor. Ansızın tatlı, gür, nazenin bir ezgi gürültülü şamatayı sarıyor, bastırıyor, söndürüp örtüyor. Gitarın sesi öylesine yüksek çıkıyor ki keman duyulmuyor bile. Fakat o da nesi? Bu melodi, mermercinin çaldığı, şaraptan sıırılsıklam sarhoş olmuş melodinin aynısı.

Gitar yüksek perdeden ifade ediyor kendini; müthiş bir gürlük, emsalsiz bir kendinden eminlik ve ses berraklığıyla terennüm ediyor, şakıyor, döktürüyordu. Gitar, kör adamın kemanının teması üzerine bir çeşitleme doğaçlıyordu. Ondan işareti alıyor ve seslerinin kamış çıplaklığını anaç ve görkemli kıyafetlerle örtüyordu. Bunu anlatmaya kelimelerin kifayet etmeyeceğini okuyucum tahmin edecektir; bu hadiseyi bana ayık ve güvenilir bir tanık anlatmıştı. Konserin sonunda dinleyiciler gitarıcıdan daha sarhoş olmuşlar. İspanyol büyük bir coşku seliyle selamlanıp kutlanmış ve övülmüş. Lakin kedisi herhalde oranın insanların karakterini beğenmemiş olmalı ki bir daha orda çalmaya yanaşmamış.

Peki, şimdi nerede acaba? Son düşlerini hangi güneş seyretmekte? Kozmopolit kalıntılarını hangi toprak bağrına basmıştır? Son acısına hangi çukur kol kanat germiştir? Solup gitmiş çiçeklerin mest edici kokusu şimdi nerededir? Dünün günbatımlarının masalımsı renkleri şimdi nerede?

Sizlere pek de yeni olan bir şey söylemedim muhtemelen. Şarabı herkes bilir, herkes sever onu. Bir gün gerçek bir filozof hekim çıkarsa –ki bu çok nadiren olur- şarap hakkında ufuk açıcı bir araştırma, insan ve şaraptan oluşan iki boyutlu bir psikoloji incelemesi yapabilir. Nasıl ve niçin kimi içkilerin düşünen insanın kişiliğini aşırı ölçüde coşturup, adeta bir üçüncü kişilik yaratma gücüne sahip olduğunu; doğal insan ile şarabın, hayvansal tanrı ile bitkisel tanrının Teslis içinde Baba ve Oğul rollerini oynadıkları mistik işlemi açıklar; zira onlar her ikisinden aynen neşet eden üstün insanı, yani Kutsal Ruh’u yaratırlar.

Şarabın kan dolaşımı üzerindeki etkisinin öylesine güçlü olduğu insanlar vardır ki bu insanların bacakları daha sağlam, kulakları daha keskin olur. Tanıdığım bir adam vardı; zayıflamış gözleri sarhoş olduğunda keskin gücüne yeniden kavuşuyordu. Şarap köstebeği kartala çeviriyordu.

Pek bilinmeyen eski bir yazar şöyle demiş: “İçen adamın neşesine hiçbir şey denk olamaz, içilen şarabın verdiği neşe dışında.” Aslında şarap insanoğlunun hayatında deruni bir rol oynar, üstelik öylesine derunidir ki kimi aklı başında insanların panteist düşüncelere kapılarak şaraba bir tür kişilik atfetmelerine doğrusu hiç şaşırımm. Şarap ve insan sürekli dövüşüp sürekli barışan iki güreşçiyi andırıyor bana. Yenilen her seferinde yeneni kucaklıyor.

Kötü sarhoşlar vardır; bunlar doğuştan kötüdürler zaten. Şarap içen kötü insan iğrençleşirken, iyi insan gerçekten şahane olur.

İmdi, geçen birkaç yıl zarfında moda olmuş bir uyuşturucu maddeye kısaca değineceğim. Meraklısı olan belli kesim için keyif verici olan bu uyuşturucunun etkileri şarabınkinden çok daha güçlü ve baskındır. Bu etkilerin tümünü titizlikle anlattıktan sonra şarabın hangi yollarla tesir ettiğini tekrar ele alacağım. Ardından insanın kendi kişiliğini coşturmak suretiyle içinde bir tür deyim yerindeyse tanrısallık yaratan bu iki yapay yöntemi karşılaştıracam.

Esrarın kötü yanlarını gözler önüne sereceğim. Onların en hafifi, insanın kalbinde, daha doğrusu beyninde bilinmeyen bir iyilik hazinesini ortaya çıkarıyor görünmesine rağmen insanı toplumdan uzaklaştırıp yalnızlaştırmasıdır; buna karşın şarap esasında insancıldır ve hatta biraz daha ileri gidip insanı, eylem adamı kıldığını da söyleyebilirim.

ESRARIN ŞİİRİ

Esrar

Kenevir hasadı yapılırken, basen kadın ve erkek işçilerin bünyelerinde garip olaylar gerçekleşir. Sanki hasattan çıkan ve baş dönmesine yol açan esrarengiz bir ruh işçilerin bacaklarına dolanıp hınzırca beyinlerine çıkmaktadır. Hasatçının başı kimi zaman dönmeye başlar, kimi zamanda hayallerle ağırlaşır. Kol ve bacakları zayıf düşer ve işlevlerini yerine getiremez olurlar. Hatırlıyorum da henüz çocukken biçilmiş kaba yonca yığınları içinde hoplayıp yuvarlandığım zaman benzer deneyimleri ben de yaşamıştım.

Fransız kenevirinden esrar yapılmaya çalışılmıştır. Lakin şimdiye değin sarf edilmiş bütün çabalar boşa çıkmıştır, ve her ne pahasına olursa olsun kendileri için sihirli zevkler temin etmek isteyen çılgınlar, Akdeniz üzerinden gelen, başka bir deyişle Hint veya Mısır kenevirinden yapılmış esrarı kullanmaya devam etmişlerdir. Hint keneviri, tereyağı ve az miktarda afyon birlikte kaynatılarak esrar elde edilir.

Bu yolla elde ettiğiniz yeşil renkteki reçel öylesine keskin kokulu olur ki insanın içinde belli bir tiksinti oluşturur; aslında azami kuvvetine ve yoğunluğuna çıkarılmış her hoş koku aynı tiksintiyi uyandırır. Küçük bir kaşıkla ceviz büyüklüğünde bir parça alın ondan; işte mutluluk sizin olmuştur; tüm esrikliğiyle, tüm gençlik çılgınlıklarıyla ve sonsuz yüceliğiyle mutluluk. Küçük bir reçel topağı halinde mutluluk elinizin altında durmaktadır. Hiç korkmadan alın onu, sizi öldürmez, bedensel organlarınıza da öyle ciddi bir zarar vermez. Belki irade gücünüzü zayıflatır ama o kadar da olsun canım.

Esrarın olanca gücüyle tam etkisini gösterebilmesi için onu çok sıcak siyah kahve içinde sulandırmanız ve aç karnınıza almanız gerek. Akşam yemeği saat ona veya gece yarısına ertelenmelidir; sadece çok hafif bir çorbaya izin vardır. Gelgelelim bu kadar basit bir kural çiğnendiğinde ya yemeğin uyuşturucuyla iyi gitmemesinden dolayı kusma başlar ya da esrar etkisini göstermez. Böyle davranan pek çok bilgisiz veya budala kimse esrarı tesirsizlikle suçlar.

Ufak miktarda bir uyuşturucu alır almaz hemen bir endişe hali içinde bulursunuz kendinizi. Aslında ufak miktarını bile almak belli bir irade gerektirir, çünkü daha önce de söylediğim gibi, karışım öylesine keskin kokuludur ki bazılarında kusma isteği uyandırabilir. Esrarın harikulade etkilerini kulaktan dolma biliyorsunuzdur; tahayyülünüzde belli bir fikir, bir sarhoşluk ideali oluşur ve gerçekliğin, sonucun sizin bu öngörünüze uyup uymadığını öğrenmek için can atarsınız. Zehrin alınmasıyla ilk belirtilerinin baş göstermesi arasında geçen zaman mizaca ve alışkanlığa göre değişir. Deneyimli esrar kullanıcıları, bazen, yarım saat geçtikten sonra, bünyelerine sirayet eden esrarın ilk belirtilerini hissetmeye başlarlar.

Unutmadan şunu söyleyeyim: Esrar insanın kişiliğini coşturduğu ve içinde bulunduğu çevreyi ve koşulları çok canlı şekilde algılamasına yol açtığı için, yalnızca uygun çevrelerde ve koşullarda onun tesiri altına girmek yerinde olacaktır. Bu durumda her tür neşe, her tür rahatlık gereğinden fazla olduğu gibi, aynı şekilde her tür acı, her tür ıstırap da derin ve yoğundur. Can sıkıcı bir işi yapmanız gerekiyorsa, hüzne eğilimli bir ruh hali içindeyseniz veya ödemeniz gereken bir fatura varsa, tek başınıza böyle bir deneyime kalkışmayınız. Daha önce de belirttiğim gibi, esrar insanın eylemde bulunmasına mani olur. Şarap gibi insanı teskin etmez; içinde bulunduğu mevcut koşullarda insanın kişiliğini ölçülemez derecede büyütür sadece. Olabildiğince güzel bir daire veya hoş bir manzara,

tasasız ve özgür bir ruh, zihin yapısı sizinkine yakın birkaç kafadar ve mümkünse, biraz da müziğe ihtiyacınız olacak.

Acemiler genellikle ilk denemelerinde esrarın etkilerinin yavaşlığından şikâyet ederler. Etkilerin ortaya çıkmasını gergin bir halde beklerler ve hadiseler istedikleri hızda gelişmezse kuşkuculuklarıyla övünmeye başlarlar; bu da neyin ne olduğunu ve esrarın nasıl kullanılması gerektiğini bilen kişiler arasında büyük bir eğlence doğurur. Bu kuşkuculuğun tam ortasında esrarın ilk etkilerinin ortaya çıkıp giderek şiddetlendiğini görmek de son derece komiktir. İlk esrarengiz ve karşı konulmaz bir neşe içinizi sarar. En sıradan sözler, en basit fikirler bile yeni ve acayip bir görünüme bürünürler. Bu neşe size bile çekilmez gibi gelir. Ama ona ayak diremenin faydası yoktur. Bir kere şeytan içinize girmiştir; tüm direnme çabalarınız hastalığın ilerleyişini hızlandırmaktan öteye geçmeyecektir. Aptallığınıza ve çılgınlığınıza gülersiniz; yanınızdakiler de yüzünüze karşı gülerler ama iyilikseverlik duygusu içinizi sarmaya başladığından onlara gücenmezsiniz.

Bu baygın şenlik, bu sevinç içindeki endişe, bu güvensizlik, bu hastalıklı tereddüt genellikle çok kısa sürer. Çok geçmeden düşüncelerinizin çağrışımları öylesine bulanıklaşır, kavramlarınız arasındaki ilmekler öylesine inceler ki sizi ancak suç ortaklarınız, kafadarlarınız anlayabilir. Muziplikleriniz, kahkaha krizleriniz sizinle aynı ruh halinde olmayanlara aptallığın daniskası olarak görünür.

Karşınızdaki mutsuz adamın makul ihtiyatı neşenize neşe katar, soğukkanlı tarafsızlığı sizi ironinin en uç noktasına taşır; insanların en delisi ve en gülüncü gibi görünür size. Arkadaşlarınıza gelince, onları gayet iyi anlayabilirsiniz. Çok geçmeden birbirinizi sırf bakışlarla anlayabilirsiniz. Aslına bakarsanız aynı dünyada bulunmayan birine anlaşılmaz gelen bu neşenin tadını çıkaranların durumu biraz komik bir durumdur. Bu insanlar kendileriyle aynı dünyadan olmayan adama karşı derin bir acıma duygusu hissederler. O andan itibaren üstün olduğunuz fikri aklınızın ufkunda belirlemeye başlar. Çok geçmeden de muazzam boyutlara ulaşır.

Bu ilk evrede geçen hayli gülünç iki sahneye şahit oldum. Esrarın özelliklerini bilmeyen ve belki sözünün edildiğini dahi hiç duymamış ünlü bir müzisyen neredeyse herkesin esrar çektiği bir meclise katılmış. Meclistekiler ona esrarın harika etkilerini anlatmaya çalışmışlar. Bunun üzerine kahramanımız, oldukça iyi bir eğitim aldığı için adabı muaşeret gereği birkaç dakikalığına poz vermeye çekinmeyen bir adam gibi nazikçe gülmüş. Öte yandan adamlar kahkahayı patlatmışlar; zira esrar çekmiş kişi ilk evrede fevkalade bir mizah duygusuyla dolar. Böylece kahkaha nöbetleri, anlaşılmaz çirkin saçmalıklar, içinden çıkılmaz sözcük oyunları, abartılı el kol hareketleri sürüp gider. Neden sonra müzisyen daha fazla dayanamayıp bu sanatçı maskaralığının kötü bir şey olduğunu ve dahası, bu oyuna katılanları bile yormuş olması gerektiğini beyan etmiş.

Fakat kimin umurunda, eğlence daha da artmış. “Bu maskaralık sizin için iyi olabilir belki, ama benim için değil” diye çıkmış müzisyen. “Bizim için iyi olduğu sürece sorun yok” diye bencilce karşılık vermiş, oradaki hasta adamlardan biri. Bitmeyen kahkaha nöbetleri odayı doldurmuş. Kahramanımız sinirlenip oradan ayrılmak istemiş. Gelgelelim esrarkeşlerin biri kapıyı kilitleyip anahtarı saklamış. Derken bir diğeri de müzisyenin ayağına kapanıp gözyaşları içinde tüm meclis adına özür dileyerek şöyle demiş: “Topluluğumuz senin ruhsal bayağılığın karşısında çok derin bir acıma hissiyle heyecanlandı ama yine de sana karşı sonsuz bir iyilikseverlik duygusu beslemekte.”

Bunun üzerine ondan biraz müzik çalmasını rica etmişler; o da razı olmuş. Kemandan bir melodi

çıkarmaz dairenin içine yayılan sesler hasta adamların önce birini sonra ötekini etkisi altına almış. Derken oda derin iç çekişler, hıçkırıklar, yürek parçalayan inilti, gözyaşı selleriyle dolmuş. Dehşete kapılan müzisyen çalmayı kesip tımarhanede miyim acaba diye düşünmüş. Oradakiler arasında mutluluğunu en gürültülü şekilde dışarı vuran birinin yanına gidip, çok acı çekip çekmediğini ve acısını dindirmek için kendisinin neler yapabileceğini sormuş. Müzisyen gibi o da mutluluk veren uyuşturucudan uzak durmuş uyanık biri limonata ve ekşili içecekler tavsiye etmiş. Bunun üzerine hasta adam ona coşkuyla parlayan gözlerle tarifsiz bir küçümseme içinde bakmış; sırf gururu yüzünden en galiz hakaretleri söylemekten çekinmiş. Öyle ya, neşe içinde kendinden geçmiş bir adamı, iyileştirmeye çalışmaktan daha fazla kızdıracak ne olabilir ki?

İşte son derece ilginç olduğunu düşündüğüm başka bir hadise daha: Esrarın etkisindeki insanlara tütün ve soğuk içecekler servis etmekle görevli bir hizmetçi kız; çevresinin garip yüz ifadeleri, pörtlek gözler ve sağlıksız bir havayla sarıldığını görünce, kulak tırmalayıcı anlamsız bir kahkaha atar, bütün fincanları ve bardaklarıyla birlikte tepsiyi elinden düşürür ve dehşet içinde tabana kuvvet oradan sıvışır. Herkes ona güler. Ertesi gün kızcağız, saatlerce tuhaf bir şey hissettiğini, kelimelere dökemeyeceği acayip şeyler yaşadığını itiraf eder. Üstelik hiç esrar almadan.

İkinci evre kol ve bacaklarda bir serinlik duygusuyla, büyük bir takatsizlik hissiyle başlar; söylenenlere bakılırsa, parmaklarınız tereyağı gibi yumuşar, başınız ağırlaşır ve bütün vücudunuzu bir uyuşukluk sarar. Giderek şişen gözleriniz esrarengiz bir cezbeyle her yandan çekiliyormuş gibi olurlar. Benziniz atar ve yüzünüz solup yeşilimtrak bir renge bürünür. Dudaklarınız inceler, büzüşür ve ağzınızın içine çekilmek ister gibi olurlar. Göğsünüzden derin ve boğuk iç çekişleri yükselir, sanki eski doğanız yeni doğanızın ağırlığını çekemiyormuş gibidir. Duyularınız olağanüstü ince ve keskin bir hal alır. Gözleriniz sonsuzluğu delip geçebilir. Kulaklarınız en yoğun gürültünün ortasında duyulmazsı en zor sesleri duyabilir.

Halüsinasyonlar başlar. Dış nesnelere korkunç görünümlere bürünür. O zamana kadar hiç bilmediğiniz şekillerde kendilerini size sunarlar. Sonra deforme olup değişirler ve nihayet varlığınızın özüne işlerler veya siz onlara karışırsınız. En garip sözcük oyunları, en açıklanamayan düşünce örtüşmeleri gerçekleşir. Sesler kendi rengine sahip olurken renkler müziğe bürünür. Müzik notaları sayılara dönüşür; ve müzik, kulaklarınıza dolarken hayret verici aritmetik işlemleri müthiş bir hızla yapabilirsiniz. Mesela oturmuş pipo içiyorsunuzdur. Pisonuzun içinde oturduğunuzu sanırsınız; piponuz sizi içmektedir. Mavi bulutlar halinde tüten sizsinizdir.

Kendinizi gayet rahat hissediyorsunuzdur; yalnızca bir şey sizi rahatsız edip kaygılandırmaktadır: Pisonuzdan nasıl çıkacaksınız? Bunu adeta sonu gelmeyecekmiş kadar uzun bir süre düşünürsünüz. Derken bir ara açılan zihniniz büyük bir çabayla saate bakmanızı sağlar. Sonsuzluk bir dakika sürmüştür. Sonra bir düşünce akımı sizi alıp götürür; bir dakika boyunca sizi canlı bir girdabın içine çeker, ve keza bu dakika da size başka bir sonsuzluk gibi gelir. Zaman ve varlığın boyutları duyuların ve fikirlerin yoğunluğu ve sayısız çokluğuyla çarpışır. Bir saat içinde birçok ömür yaşarsınız. *Le Peau de Chagrin*'in (Tılsımlı Deri)⁹ konusu da budur. Organlarınız ile hissettiğiniz zevkler arasında bir denklik kalmamıştır artık.

Zaman zaman kişiliğiniz de kaybolur. Kimi şairleri panteist kılan ve büyük oyuncular yaratan nesnellik öylesine derinleşir ki dış varlıklarla bütünleşirsiniz. Rüzgârda uğuldayan bir ağaca dönüşür doğaya bitkisel melodiler söylersiniz. Artık uçsuz bucaksız gökyüzünün masmavi yükseklerinde süzülüyorsunuzdur. Bütün acılar kaybolmuştur. Artık mücadele etmiyor, sürüklenip gidiyorsunuzdur

sadece. Artık kendinizin efendisi değilsinizdir ve bundan da hiç rahatsız olmuyorsunuzdur. Çok geçmeden zaman fikri tamamen kaybolur. Arada bir kısa süreli bir uyanış devreye girer. Harika fantastik bir dünyadan çıkıyormuşsunuz izlenimine kapılırsınız. Evet, kendinizi gözlemlene yetinizi sürdürüyorsunuzdur ve ertesi gün bazı duyularınızı hâlâ anımsayabileceksiniz. Fakat bu psikolojik yetiyi artık kullanamazsınız. Hadi, bir diviti veya kurşun kalemi sivriltin de görelim; bu sizin gücünüzü aşan bir iş olacaktır.

Bazen müzik size sonu gelmeyen şiirler okur, korkutucu veya büyüleyici dramaların ortasına bırakır sizi. Gözlerinizin tam önündeki nesnelere birleşir müzik. Tavandaki resimler vasat veya düpedüz kötü olsalar bile şaşırtıcı bir canlılığa bürünürler. Büyüleyici duru bir su, salınan çimenlerin üzerinden akar. Parlak tenli pırıl pırıl su perileri mavi gökyüzünden ve suların daha ışıltılı iri gözlerle size bakarlar. En kötü resimlerde veya han duvarlarına döşenmiş en kaba saba resimli kâğıtlarda bile yerinizi alıp rolünüzü oynarsınız. Esrarla aydınlanmış sanatçı ruhlu kişiler için suyun endişe verici bir cazibesi olduğunu fark ettim. Akarsular, çeşmeler, dalgalanarak akan çağlayanlar, engin denizler, ruhunuzun derinliklerinde akar, uyur ve şarkı söylerler. Bu haldeki birini duru bir su kenarında yalnız bırakmak hiç de iyi bir fikir olmayabilir, çünkü halk şarkısındaki balıkçı gibi, Undine'nin [Bir su perisi. ç.n.]kendisini sürükleyip götürmesine izin verecektir.

Akşamın sonuna doğru yemek yiyebilirsiniz ama bu hiç de zahmetsiz olmayacaktır. Maddi olguların öylesine üstüne çıkmışsınızdır ki zihinsel cennetinizin kuytularında öylece boylu boyunca uzanıp kalmayı tercih edersiniz. Fakat bazen iştahınız müthiş kabarır ama bir şişeyi, bir çatalı, bir bıçağı yerinden oynatmak için büyük bir irade gücüne ihtiyaç duyarsınız.

Yeni bir bunalımla ikinci evreden üçüncü evreye geçersiniz. Baş döndürücü bir sarhoşluğu yeni bir tedirginliğin izlediği bu evreyi tarif etmek mümkün değildir. Doğuluların “keyif” dediği şeydir bu; mutlak bir mutluluk. Dönen ve çalkalanan bir şey değildir bu. Dingin ve devinimsiz mutlak bir mutluluktur. Bütün felsefi sorunlar çözülmüştür. Teologların cebelleşip durdukları ve düşünen insanı umutsuzluğa sevk eden zor sorunların hepsi artık aydınlık ve açıklık kazanmıştır. Bütün çelişkiler birliğe dönüşmüştür. Böylece insan, Tanrı olarak vasıflandırılır.

İçinizde ses şunları söyler size: “Sen bütün insanlardan üstünsün. Şimdi senin ne düşündüğünüz, ne hissettiğini hiç kimse anlayamaz. Hatta onlara karşı duyduğunuz sonsuz sevgiyi bile anlayamazlar. Fakat bu yüzden onlardan nefret etmemelisin; onlara acımalısın sadece. Senin önünde engin bir mutluluk ve erdem deryası açılıyor. Ulaştığın erdem ve zekanın ölçüsünü hiç kimse bilemeyecek. Kendi düşüncenin yalnızlığı içinde yaşa ve insanları sakın üzme.”

Esrarın en garip etkilerinden biri de takıntılı bir fobi olma derecesine kadar varan, insanları üzme korkusudur. Hiç kimseyi kaygılandırmamak için, yaşadığınız doğaüstü hali bile eğer gücünüz yetiyorsa gizlemeye çalışırsınız. Bu yüksek halde aşk, yumuşak kalpli sanatçı ruhlarda en ilginç biçimlere bürünür ve en barok sahnelerle kendini sunar. Azgın bir çapkınlık, ateşli ve müşfik bir babalık duygusuna karışabilir.

Yapacağım son gözlem de diğerleri kadar ilginç. Ertesi sabah gün ışığının odanıza süzülmesini gördüğünüzde ilkin derin bir şaşkınlık hissedersiniz. Zaman tamamen yok olmuştur. Az evvel geceydi, şimdiyse gündüz. “Uyudum mu, yoksa uyumadım mı? Bütün gece sarhoş muydum? Zaman kavramı da kaybolduğuna göre, bütün bir gece bana göre sadece bir saniye mi sürdü? Yahut düşlerle dolu bir uykunun yorganına mı gömülüp kaldım?” Kim bilebilir!

Ruhunuzun fevkalade hafiflediğini ve rahatladığınızı hissediyormuş gibi olursunuz. Fakat ayağa kalktığınız anda önceki sarhoş halinizin tortusu kendini açığa vurur. Sendeleyeni bacaklarınız zar zor taşır sizi, kırılmalı bir nesne gibi düşüp parçalanmaktan korkarsınız. Tılsımdan yoksun olmayan büyük bir uyuşukluk sizi esir alır. Çalışma gücünüzü ve eylem enerjinizi yitirmişsinizdir.

Sinir sıvısının büyük bir miktarını savrukça harcamış olmanın hak edilmiş cezasıdır bu. Kişiliğini gökyüzünün dört bir köşesine dağıtmıştınız ya, şimdi de onu derleyip toparlamanın zahmetini çekiyorsunuz.

Esrarın bütün insanlarda anlattığım özelliklerin tümünü gösterdiğini söylemiyorum. Ben genel olarak meydana gelen olguları anlatmaya çalışıyorum; sanatkâr ve feylesof ruhlu kimselerin kimi farklı deneyimler yaşayabileceğini de belirtelim. Ne var ki bazı mizaçlarda bu uyuşturucu delice bir kabadayılığa; baş dönmesi, dans, hoplayıp zıplama ve kahkaha nöbetlerini andıran şiddetli bir neşeye yol açar. Bu kişiler adeta tümüyle maddi bir esrar almış gibidirler. Kendilerine acıyan ruhçuların gözünde çekilmez şeylerdir. Hıncır kişilikleri hemen ortaya çıkar. Bir keresinde saygın bir hâkimin, yüksek sosyeteden insanların kendileri ne yakıştırdıkları gibi bir Sayın Beyefendi'nin, yapay ciddiyeti her zaman itici bir izlenim bırakan o adamlardan birinin, esrarın bünyesine sirayet ettiği anda, ansızın, akla hayale gelebilecek en edepsiz kankan dansı yapmaya başladığını görmüştüm. İçinde uyuyan asıl canavar uyanmıştı. Hemcinslerinin eylemlerini hakkında hüküm veren bu adam, bu *Togatus* gizli gizli kankan dansını da öğrenmiş meğer. Hâsılı daha önce de değindiğim, şairane ruhun aşırı serpilmesinden ibaret olan nesnellik ve gayrı şahsiliğin böyle kimselerin esrarında asla bulunmayacağı söylenebilir.

Mısır'da hükümet hiç değilse ülke içinde esrarın satışını ve ticaretini yasaklıyor. Esrarın müptelaları olan zavallı ruhlar bir ilaç alma bahanesiyle eczaneye geliyorlar ve kendileri için önceden hazırlanmış küçük dozlarda esrarı el altından alıyorlar. Mısır hükümeti bu yasağı koymakta çok haklıdır. Akıllı bir devlet esrarın serbestçe kullanılması halinde varlığını sürdüremez. Ne savaşçı çıkarabilir ne de vatandaş. Aslına bakarsanız, bozulma ve zihinsel ölüm pahasına, varoluşunun temel koşullarını bozmak ve böylece yetileri ile çevresi arasındaki dengeyi yıkmak insanoğluna yasaklanmıştır. Vatandaşlarını ifsat etmeye niyetli bir devlet olsaydı, bu niyetini hayata geçirmek için esrar kullanımını teşvik etmekle yetinirdi.

Bu maddenin bedensel bir zarara yol açmadığı söyleniyor. Bu doğru, en azından buraya kadar. Zira tüm zamanını düş görmekle geçiren ve eyleme girişecek takati kalmamış birine, bütün uzuvları iyi olsa bile "sağlıklı" demek ne ölçüde doğrudur, bilemiyorum. Hâlbuki burada saldırıya uğrayan, irademiz, yani en değerli organımızdır. Bir kaşık reçelle birdenbire yerin ve göğün tüm zenginliklerine kavuşabilen bir adam, çalışarak bunun binde birini bile asla kazanamaz. Öte yandan her şeyden önce bizim yaşamamız ve çalışmamız gerek.

Aslında ortak bir özelliği paylaştıkları için şarap ve esrara aynı makalede değinmeyi düşündüm: Her ikisi de insanın şiirsel karakterini aşırı ölçüde geliştirir. İnsanın kişiliğini coşturan, sağlıklı ya da tehlikeli bütün maddelere yönelik insanın çalgınca eğilimi onun yüceliğinin kanıtıdır. İnsan her zaman umutlarını ateşlemek ve sonsuzluğa yükselmek için can atar. Lakin sonuçları hesaba katmak gerek. İşte size bir içki; sindirim sistemini harekete geçiriyor, kasları güçlendiriyor ve kanı besliyor. Çok miktarda alındığında bile yalnızca nispeten kısa süreli düzensizliklere yol açıyor.

Buna karşın işte size bir madde; sindirim işlevini bozuyor, kol ve bacaklarda derman bırakmıyor ve insanı günün yirmi dört saati sarhoş tutuyor. Şarap iradeyi güçlendirir, esrar yok eder. Şarap fiziksel bir yardımdır, esrar bir intihar silahı. Şarap insanı iyi huylu ve girişken yapar, esrarsa yalnızlaştırır. Deyim yerindeyse biri çalışkandır, diğeryise özünde tembel. Hem bir çırpıda cennete kavuşabiliyorsanız, çalışmanın, toprağı sürmenin, yazmanın, herhangi bir şey üretmenin ne manası kalır ki? Son olarak, şarap çok çalışıp onu içmeyi hak eden halk içindir. Esrar yalnızlık sevinçleri sınıfına aittir; aylak sefiller için yaratılmıştır. Şarap faydalıdır, verimli sonuçlar doğurur. Esrar faydasız ve tehlikelidir.^[*]

[*] Son zamanlarda deliliğin tedavisi için esrarın kullanılması yönünde bir girişimin olduğunu da kaydedelim. Esrar alan bir delide, öteki deliliği kovan yeni bir delilik baş gösterir, ve sarhoşluk geçtiğinde delinin normal hali olan asıl delilik hükmünü sürdürmeye devam eder, bizde akıl ve sağlığın yeniden hükmünü sürdürmesi gibi. Birisi bu konuda bir kitap yazma zahmetine girişti. Bu sistemi bulan doktor bence zerre miktarınca bile filozof değil. [Baudelaire burada *Du Hachisch et de l'aliénation mentale* (Esrar ve Delilik Üzerine) adlı kitabı 1845'de yayımlanmış Dr. Moreau de Tours'tan söz etmektedir. [ç.n.]

Pek tanınmayan ama önemli bir filozof, müzik kuramcısı ve konservatuar hocasının, Barbereau'nun güzel sözleriyle bu yazımı bitirmek istiyorum. Bu zatın da bulunduğu bir meclise katılmıştım ve orada bulunanların bazıları o keyif verici zehirden alıyorlardı. Zikrettiğim zat kelimelere dökemeyeceğim bir küçümsemeyle bana şöyle demişti: “Akıllı ve zengin ruhlu bir insanın şiirsel mutluluğa erişmek için yapay yollara başvurmasını hiç anlamıyorum; çünkü coşku ve irade gücü, doğüstü bir varoluşa yükselmek için yeterlidir zaten. Büyük şairler, filozoflar ve yalvaçlar, saf ve özgür iradelerini kullanarak, hem sebep hem sonuç, hem özne hem nesne, hem hipnozu hem uyurgezer oldukları bir hale ulaşan insanlardır.”

Ona sonuna kadar katılıyorum.

Sonsuzluk Arzusu

Kendilerini gözlemleyip izlenimlerini anımsayabilenler, Hoffmann gibi ruhsal barometrelerini yapabilmiş olanlar, kendi zihinsel gözlemlerinden yola çıkarak güzel havalarla geçen mevsimleri, mutlu günleri ve keyifli anları zaman zaman dile getirmişlerdir. İnsanın zihnini taze ve dinç hissederek uyandığı günler vardır. Gözlerinden onları mühürleyen uykuyu siler silmez çarpıcı bir canlılık, keskin bir bakış ve hayranlık verici renk zenginliğiyle kendini sunan bir dış dünyayla karşılaşır. Ruhsal dünya parlak yeni imkânlarla dolu, engin ufuklar açar insanın önüne. Ne yazık ki ender ve geçici olan bu mutluluktan hoşnut bir halde insan kendini birdenbire daha sanatsal bir ruhla dolmuş, daha berrak ve kısaca daha soylu hisseder. Fakat gündelik ortak varoluşun bunaltıcı karanlığıyla kıyasladığımda hiç abartısız cennetvari diye adlandırabileceğim, zihnin ve duyuların bu müstesna haline dair en garip olan husus ise onun apaçık görülebilen veya kolayca tarif edilebilen bir sebebe dayanmamasıdır. Bu hal, iyi bir sağlığın ve duyarlı bir yaşam tarzının bir sonucu mudur? İnsanın aklına gelen ilk açıklama budur; ama şunu kabul etmeliyiz ki mucizeyi andıran bu muhteşem hal, genellikle sanki insanın dışındaki görünmeyen yüce bir gücün eseriymiş gibi, insanın fiziksel yetilerini kötüye kullandığı bir dönemin ardından yaşanmaktadır. Yoksa söz konusu hal, düzenli ibadetin ve ruhsal coşkunun bir mükâfatı mıdır? Hiç kuşkusuz arzunun sürekli yükselmesi, ruhsal güçlerin cennete doğru kanatlanması, bu fevkalade güzel ve ışıltılı zihinsel sağlığı oluşturmaya en uygun yaşam tarzıdır; fakat hangi saçma kanunun gereği olarak o, bazen kendini aklın incelikli bir kullanımının ardından, hayal gücünün mücrim çılgınlıklarının ardından açığa vurmaktadır? Nitekim aklın bu şekilde incelikli kullanılmasının iyi ve makul kullanılmasıyla olan ilişkisi, akrobat oyunlarının sağlık jimnastiğiyle olan ilişkisine benzer. Bu nedenle ben zihnin bu anormal durumunu gerçek bir lütuf olarak, insanın olması gereken ve olabileceği en çekici halini görmeye çağrıldığı sihirli bir ayna olarak görüyorum. Bir tür ilahi uyarıcı, düzene yumuşak bir davet olarak görmeyi tercih ediyorum. Nitekim İngiltere ve Amerika’da temsilcileri olan bir ruhani okul, hayaletlerin ve hortlakların görünmesi gibi doğaüstü olayları, görünmeyen gerçekliklerin anısını insanın hatırında yeniden canlandırmak maksadıyla ilahi iradenin tecellisi olarak değerlendirmektedir.

Dahası, insanın bütün güçlerinin dengeye kavuştuğu, tahayyülünün muazzam güçlü olmasına rağmen ahlâk duygusunu peşine takıp tehlikeli maceralara sürüklediği, ince bir duyarlılığın insanı çoğu zaman suça veya umutsuzluğa iten hastalıklı sinirlerin kötü etkisinden kurtulduğu bu garip ve sihirli hal, bu şahane durum uyarıcı belirtiler sergilemeden gelir. Bir hayalet gibi hiç umulmadık bir anda ortaya çıkar. Kesik kesik de olsa unutulmaz bir duygudur bu ve aklımızı başımıza aldığımızda bu duygudan, daha iyi varoluşun kesinliğini ve irademizi günbegün kullanarak ona ulaşma umudunu çıkarsayabiliriz. Düşüncenin bu keskinliği, duyuların ve ruhun bu coşkusu, her zaman insana en büyük zenginlik olarak görünmüştür. İşte bu nedenle insan, bünyesinin yasalarını çiğneme endişesi taşımadan yalnızca o anki zevklerini düşünerek doğa biliminde, ilaçlarda, en ağır içkilerde, en güzel kokularda, her iklimde ve her dönemde pislik içindeki meskeninden birkaç saatliğine de olsa kaçmanın yollarını aramıştır ve *Lazare*’ın¹⁰ yazarının dediği gibi “tek bir hamleyle cenneti yakalamaya” çalışmıştır. Heyhat! İnsanın zaafı ne kadar dehşet verici oldukları söylense de (sırf, büyümek için sonsuz bir kapasitede olmaları hasebiyle) insanın sonsuzluk arzusunun kanıtını taşırlar. Yaygın bir atasözü olan “Bütün yollar Roma’ya çıkar.” sözünü metafizik bir anlamda manevi dünyaya uyarlayabiliriz: Bütün yollar sonsuzluğun iki biçimi olan ödül veya cezaya çıkar. İnsanın ruhu tutkularla dolup taşar; insanın ruhu başka bir avam lafını kullanacak olursak, *yeter de artar*

diyebileceğimiz kadar çok tutkularla doludur. Ne var ki doğal günahkârlığı, iyiliğe ve en çetin erdemlere olan ani ve neredeyse paradoksal istidadı kadar büyük olan bu mutsuz ruh, taşkın tutkularının artan kısmını kötülüğün hizmetine sokmasına izin veren çelişkiler açısından zengindir. İnsan ruhu kendini toptan sattığına asla inanmaz. Kendine hayranlığı nedeniyle kendinden daha zeki ve daha güçlü bir ruhla karşı karşıya olduğunu ve “Kötü Ruh” a saçının tek telini bile kaptırdığında çok geçmeden tüm kellesinden olacağını unuttur. Görünür doğanın bu görünür efendisi (yani insan) mayalanmış içkilerle cenneti tek bir hamleyle yakalamaya çalışmıştır. Ve bundan dolayı o, gerçek eşyaları ve bahçeleri, tuvale boyanmış ve çerçeveye yerleştirilmiş düzmece sahnelerle değiştiren bir manyağa benzer. Bedensel acısını afyonda dindirmek zorunda kalmış, böylece yoğun ve marazi hazların kaynağını keşfederek, onu yavaş yavaş biricik diyeti ve bir bakıma ruhsal hayatının güneşi haline çevirmiş bir edebiyat adamının münzeviliğinden ve yoğun sarhoşluğundan tutun da; beyinleri mutluluk düşleriyle tutuşmuş halde sokağın çamurunda gülünç bir halde yuvarlanan kurbanların yaşadığı şehrin yoksul mahallelerinin en nahos sarhoşluğuna varıncaya değin, her türlü suçlu aşırılığın nedeni, bence, sonsuzluk duygusunun bu baştan çıkmışlığıdır!

Benim *Yapay İdeal* diye adlandırdığım hali yaratmaya en uygun uyuşturucu maddeler arasında, içki (içenleri hemen adamakıllı bedensel öfkeye sürükleyip ruhsal enerjilerini tüketen) ve kokular (aşırı kullanımı tahayyülü bulanıklaştırırken bedensel gücü yavaş yavaş tüketen) dışında en kullanışlı, bulunması en kolay ve en güçlü iki madde afyon ve esrardır. Bu uyuşturucuların doğurabileceği marazi zevkler ve gizemli etkilerin, uzun süreli kullanımdan kaynaklanan kaçınılmaz bedelin ve son olarak, sahte bir idealin peşinde gitmede yatan ahlâksızlığın tahlili elinizdeki kitabın içeriğini oluşturmaktadır.

Afyon üzerine bir araştırma zaten yapıldı ve hem tıbbi hem de şiirsel açıdan konu öylesine güzel işlendi ki, ben herhangi bir şey ekleme cüretinde bulunmayacağım. Dolayısıyla ben Fransızcaya tamamı hiç çevrilmemiş bu eşsiz kitabın tahlilini sunmakla kendimi sınırlandıracağım. Söz konusu kitabın güçlü ve zarif hayal gücüyle tanınmış yazarı bugün sessizlik içinde münzevi bir hayat sürmektedir. Kendisi bir zamanlar afyonda bulmuş olduğu zevkleri ve işkenceleri trajik bir dürüstlük ve cesaretle anlatmıştır. Kitabının en dramatik kısmı ise kendini düşüncesizce mahkûm ettiği bu lanetten kurtulmak için sarf etmek zorunda kaldığı insanüstü iradi çabalardan söz ettiği kısımdır.

Bugün ben sadece esrardan söz edeceğim ve bunu yaparken, uzun süre bağımlı olmuş aklı başında insanların notlarından ve açıklamalarından derlediğim kapsamlı ve ayrıntılı bilgileri esas alacağım. Bununla birlikte, bu tür deneyimlere en yatkın tip olarak, tanımlanması ve açıklanması kolay olan bir kişiliği örnek olarak seçip, belgelerimi bir tür monografi halinde birleştireceğim.

Esrar Nedir?

Eski zamanların diğere bazı seyyahlarına yapıldığı gibi, haksız yere alaya alınmış Marko Polo'nun hikâyeleri âlimlerce doğrulandığından güvenimizi hak etmektedir. Onun “Dağdaki İhtiyar” hikâyesini uzun uzadıya tekrar anlatmayacağım. Özet geçerseniz, hikâyedeki ihtiyar en genç müritlerini ilkin haşhaşla (bundan dolayı onlara “Haşhaşiler” veya “Katiller” denmektedir) sarhoş ederek türlü zevk ü sefayla dolu bir bahçeye hapsetmiş; pasif ve düşüncesizce itaatlerinin karşılığında bir ödül işareti olarak, deyim yerindeyse, cennet fikrini onlara aşılamağa istemiştir. Meraklı okurlar gizli bir cemiyet olan Haşhaşiler hakkında, Herr von Hammer'in kitabına, *Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*'in XVI. cildinde yer alan M. Sylvestre de Sacy'nin anlarına; katil (*assassin*) sözcüğünün etimolojisi hakkında da, onun *Moniteur*'un editörüne gönderdiği ve 1809 yılının 359. sayısında yayımlanmış olan mektubuna bakabilirler.¹¹ Heredot, İskitlerin nasıl kenevir tohumu toplayıp üzerlerine kızartılmış taşlar attıklarını anlatır. Onlar için bu, Yunan hamamlarından çok daha güçlü kokuya sahip bir buhar banyosu gibiymiş ve bundan aldıkları zevk öylesine büyükmüş ki, kendilerini tutamayıp neşe çığlıkları atıyorlarmış.

Aslına bakarsanız, esrar bize Doğu'dan gelmiştir. Kenevirin uyarıcı özellikleri eski Mısır'da iyi biliniyordu ve Hindistan, Cezayir ve Yemen'de değişik adlar altında yaygın şekilde kullanılmaktaydı. Öte yandan bizler, yakınıımızda, aslında gözlerimizin önünde bitkilerden çıkan buhardan kaynaklanan ilginç sarhoşluk örneklerine şahit oluyoruz. Biçilmiş kaba yonca demetlerinin içinde haşarılık yapıp yuvarlanan çocukların çoğu zaman garip bir baş dönmesi yaşamaları bir yana, kenevir hasadı yapılırken erkek ve kadın işçilerin benzer etkiler yaşadıkları iyi bilinmektedir. Adeta hasattan yükselen pis hava beyinlerinde habis rahatsızlıklara yol açmaktadır. Hasatçının başı feci döner ve bazen ağırlaşır düşlere dalar. Kimi zaman kollarına ve bacaklarına yayılan dermansızlık onların işlevlerini yerine getirmelerine mani olur. Rus köylüler arasında hiç de seyrek olmayan uyurgezerlik nöbetlerini duyarız. Bu nöbetlerin sebebinin yiyeceklerinin hazırlanmasında kullandıkları kenevir tohumu yağı olduğu söylenmektedir. Kenevir tohumlarını gagalayan tavukların abartılı davranışlarına ve köylülerin düğünlerde ve dini bayramlarda düzenledikleri engelli koşuya bazen biraz şarapla karıştırdıkları kenevir tohumlarını yedirerek hazırladıkları atların şiddetli coşkusuna şahit olmayanımız var mıdır?

Öte yandan Fransız keneviri esrara dönüşmeye uygun değildir. En azından, defalarca yapılmış deneylerin gösterdiği gibi, esrarın gücünde bir uyuşturucu madde yapmaya elverişli değildir. Haşhaş veya Hint keneviri (*cannabis indica*) aynı boya ulaşmaması dışında bizim iklimlerin kenevirine her açıdan benzeyen ısırganıgiller (*Urticaceae*) familyasından bir bitkidir. Birkaç yıldır Fransa'da bilim adamlarının ve sosyeteden insanların ilgisini çekmiş, fevkalade sarhoş edici özelliklere sahiptir. Yetiştirildiği yerlere bağlı olarak az ya da çok itibar görmektedir. Müptelaların en sevdiği tür Bengal keneviridir; ama Mısır, İstanbul, İran ve Cezayir kenevirleri de daha az derecelerde de olsa benzer özelliklere sahiptir.

Haşhaş (veya ot, yani tam anlamıyla otun kendisi; sanki Araplar maddi olmayan bütün hazların kaynağını tek bir kelimeyle, “ot” kelimesiyle tanımlamak istemişler gibi) muhtevasına ve hasadının yapıldığı ülkedeki hazırlanış tarzına göre farklı isimler almaktadır: Hindistan'da *bengi*, Afrika'da *tiryaki*, Cezayir ve Yemen'de *macun* gibi. Yılın hangi sezonunda mahsulün toplandığı önem arz ediyor. Çiçek haline geldiğinde en yüksek kapasitesine ulaşır. Bundan dolayı yalnızca bitkinin çiçeklenen uçları birazdan değineceğimiz farklı terkiplerde kullanılır.

Arapların hazırladığı şekilde haşhaşın yağlı özü, taze bitkinin uçlarının biraz suyla tereyağında kaynatılmasıyla elde edilir. Bütün sıvı tamamen buharlaştıktan sonra özü süzersiniz ve böylece sarımtırak-yeşil renkte bir merhem görünümünü alır, yanmış tereyağı ile haşhaşın nahoş kokusuna bürünür. Bu kıvamıyla iki ilâ dört gramlık küçük topaklar halinde kullanılır; fakat Araplar zamanla artan kötü kokusu nedeniyle yağlı özü, reçele çevirirler.

Bu reçellerin en yaygın kullanım şekli olan *dawamesk*, yağlı öz, şeker ve tarçın, Antep fıstığı, misk otu, badem ve vanilya gibi değişik otların ve baharatların bir karışımıdır. Bazen buna, haşhaşın genelde doğurduğu etkiye hiç benzemeyen bir etki doğurmak için biraz kantarid [*bir tür kurutulmuş böcekten (İspanyol sineği) yapılan tahriş edici bir madde. ç.n.*] bile katarlar. Bu yeni haliyle haşhaş, nahoş özelliklerinden kurtulur ve bir kâğıda sarılı olarak veya bir fincan kahvenin içinde on beş, yirmi ve otuz gramlık dozlarda alınabilir.

Smith, Gastinel ve Decourtive adlı beylerin yaptıkları deneyler, haşhaşın etkin maddesini ortaya çıkarma amacını taşıyordu. Ancak onların bütün çabalarına rağmen haşhaşın kimyasal muhtevası hakkında hâlâ pek fazla bilgimiz yok; fakat haşhaşın özellikleri, genellikle, içinde yaklaşık yüzde on gibi büyük miktarlarda bulunan reçineli bir maddeye atfedilmektedir. Bu reçineyi elde etmek için kurutulmuş bitkiyi toz haline getirip alkolle birkaç defa yıkarsınız, sonra süzüp alkolü kısmen geri çekersiniz. Öz kıvamına gelinceye kadar kaynatılır. Sonra bu öz suyla işlenir, böylece yabancı yapışkan maddeler eritilmiş ve geriye saf halde reçine kalmış olur.

Yumuşak olan bu ürün koyu yeşil renktedir ve haşhaşın tipik kokusuna büyük ölçüde sahiptir. Şaşırtıcı etkiler doğurmak için beş, on ya da on beş santigram yeterlidir. Fakat çikolatalı pastiller ve zencefil aromalı haplar şeklinde tüketilebilen esrar –*dawamesk* ve yağlı öz gibi- bireylerin mizacına ve sinirsel duyarlılıklarına göre büyük ölçüde değişen etkiler doğurur. Dahası, sonuç aynı bireyde farklı zamanlarda farklı olabilir. Bazen karşı konulmaz aşırı bir neşe yaratırken, kimi zaman yaşamla dolma ve rahatlık hissi uyandırır. Bazen de rüyalarla arada bir kesilen müphem bir uyuklamaya yol açar. Öte yandan, özellikle mizaç ve eğitim açısından benzeşen insanlarda gayet muntazam şekilde yarattığı olgular da vardır. Az önce sözünü ettiğim o sarhoşluk üzerine monografiyi fazla zorlanmadan yazma olanağını bana sunan bu çeşitlilikte bir tür birlik durumu da söz konusudur.

İstanbul, Cezayir ve hatta Fransa'da bazı insanlar esrarı tütünle karıştırarak içerler. O zaman, sözünü ettiğim olgular ancak çok hafif ölçüde ve deyim yerindeyse tembelce ortaya çıkar. Damıtma yoluyla haşhaştan elde edilen bir öz yağının şimdiye kadar bilinen tüm terkiplerden çok daha etkin bir madde içerdiğini yakın zamanda duydum. Ancak onun yol açtığı kesin sonuçlardan bahsedebilmem için yeteri kadar araştırma yapılmış değil. Çay, kahve ve likörlerin bu esrarengiz sarhoşluğun tam kıvamını bulmasını az ya da çok hızlandıran güçlü takviyeler olduğunu söylemeye bile gerek yok.

Melekler Tiyatrosu¹²

“Ne hissediyorsun? Ne görüyorsun? Harikulade şeyler mi? Olağandışı görüntüler mi? Sahiden güzel mi? Yoksa sahiden korkunç ve tehlikeli mi?” Bunlar bir parça merak ve korkuyla birlikte bilgisizlerin bu işi bilenlere sorduğu sıradan sorulardır. Bu kişiler, bilgiye karşı çocuksu bir açlık hissederek; tıpkı evinden yurdundan hiç ayrılmamış kişilerin bilinmeyen uzak diyarlardan dönmüş biriyle karşılaştıklarında hissettikleri gibi. Bu kişiler esrar sarhoşluğunu, her şeyin mucizevi ve beklenmedik şekilde olduğu, hokus pokus numaralarıyla şeylerin gözden kaybedildiği büyük bir tiyatro, bir harikalar diyarı olarak hayal ederler. Hatalı bir önyargı, tam bir yanlış anlamadır bu. Madem soru soranların ve okurların genel kanısı, esrar kelimesinin baş aşağı garip bir dünyayı ve şahane düşler (onlara aslında sanıldığından daha az görülen halüsinasyonlar demek daha doğru olur) görme beklentisini içerdiği yönündedir, o halde esrarın etkilerini uykuya ait olgulardan ayıran önemli bir farklılığa hemen değinmeliyim. Uykuda, şu her gece yaptığımız macera dolu yolculukta, olumlu anlamda mucizevî olan bir şey vardır; düzenli tekrarlandığı için gizemi azalmış bir mucizedir bu. İnsanın rüyaları iki türdür: Sıradan hayatının ayrıntıları, kaygıları, arzuları ve günahlarıyla dolu birinci tür rüyalar, hafızanın engin tuvaline yerli yersiz işlemiş, gündüz gözüyle görülen nesnelere az çok tuhaf bir biçimde birleştirir. Bu doğal bir rüya görmedir; bizzat insanın kendisidir. Fakat ikinci tür rüyalara gelince, bu rüyalar uyuyan kişinin karakteri, hayatı ve tutkularıyla alakasız ve bağlantısız olan, saçma ve beklenmedik rüyalar. Benim “hiyeroglifik” diye nitelendirdiğim bu tür rüyalar hiç kuşkusuz insanın doğaüstü yanını temsil eder ve eskiler bu tarz rüyaların tam da saçma oldukları için ilahi olduğunu düşünmüşlerdir. Zira doğal nedenlerle izah edilemediği için bu rüyaların nedenlerinin insanın dışında yattığına karar vermişlerdir. Ve bugün bile rüya yorumcularının yanı sıra felsefi bir ekol, bu tür rüyalarda bazen bir paylama bazen de bir öğüt saklı olduğunu belirtir. Kısacası bu rüyalar uyuyan kişinin zihninde üretilmiş sembolik resimlerdir; öğrenilmesi gereken bir sözlük, bilge adamların anahtarına sahip olabileceği bir dildir.

Esrar sarhoşluğunda ise böyle bir şey söz konusu değildir. Asla doğal rüya görmeyiz. Evet, sarhoşluk, başından sonuna kadar, tahayyülün hızlılığı ve renk yoğunluğu dolayısıyla muazzam bir düştür; ama her zaman bireye özgü bir havaya bürünür. İnsan düş görmeyi seçmiştir ve sonuçta düşleri onu yönetecektir; ama bu düş yine de babasının oğlu olacaktır. Aylak adam hayatına ve düşüncesine doğaüstünü yapay bir yolla katmak için elinden geleni yapmıştır. Ama onca çabasından sonra ve duyularının olası yoğunluğuna rağmen o, daha çoğalmış aynı adam, çok yüksek bir üs kazanmış aynı sayıdır. Zapt edilmiştir; ama ne yazık ki salt kendisi tarafından; başka bir deyişle hâlihazırda baskın olan parçası tarafından. *Melek olmak istemişti ama hayvan oldu*¹³; şimdilik çok güçlü bir hayvan; tabii eğer onu yatıştırabilecek veya ondan faydalanabilecek herhangi bir kuvvetle dizginlenilmemiş aşırı bir duyarlılığı nitelemek için “güç” sözcüğünü kullanmak doğruysa.

Dolayısıyla müstesna şekilde yoğun zevkleri deneyimlemek isteyen gerek cahillerin, gerekse kibar çevreden insanların bilmesi gereken gerçek şu ki; esrarda aşırı doğal olandan başka mucizevî bir şeyi kesinlikle bulamayacaklar asla. Esrarın etkisini gösterdiği beyin ve organizma, evet, nitelik ve yoğunluk bakımından yükselmiş olabilir; ama her zaman kaynağına bağlı olağan bireysel olguları üretir. İnsan bedensel ve ruhsal mizacının ölümcül esaretinden kaçamayacaktır; esrar bir insanın bilindik izlenimleri ve düşünceleri için büyütücü bir ayna olacak ama yine sadece bir ayna olarak kalacaktır.

İşte size bir uyuşturucu: Ceviz büyüklüğünde bir parça yeşil reçel, şaşırtıcı ölçüde güçlü bir kokusu var; öylesine güçlü bir koku ki, insanda iğrenti ve hastalanma isteği uyandırıyor, tıpkı aslında onun azami gücüne ve bir bakıma yoğunluğuna ulaşmış herhangi bir ince ve hatta hoş kokunun yapacağı gibi. Bu arada bu önermemin tersinin de doğru olduğunu belirteyim: En nahoş, en iğrenç koku eğer miktar ve yayılma gücü açısından en aza indirgenirse, belki de bize hoş gelebilir. İşte size mutluluk! En fazla bir çay kaşığı miktarınca olmalı. Bütün sarhoşluğuyla, bütün çılgınlıklarıyla, bütün çocuksu davranışlarıyla mutluluk! Onu korkmadan yutabilirsiniz. Sizi öldürmez. Bedensel organlarınız ondan en ufak bir zarar görmez. Daha sonra sıkça efsuna sığınmanız, muhtemelen irade gücünüzü yokedecektir. Muhtemelen sizi bugün olduğunuzdan daha düşük çaplı bir insan yapacaktır; ama cezası uzun vadeli ve bu bünyeyi gelecekte bekleyen felaketi kestirmek çok zordur. Neyi göze alıyorsunuz? Yarın biraz sinirsel bitkinlik yaşayacaksınız, hepsi o. Zaten her gün daha küçük ödüller için daha büyük cezaları göze almıyor musunuz ki? Öyleyse devam: Hatta gücünü ve yayılmasını artırmak için bir fincan siyah kahve içinde yağlı özünüzün dozunu sulandırdınız şimdi. Midenizi aç tutmaya özen gösterdiniz, ana öğününüzü akşamın dokuzuna veya onuna kadar ertelediniz, zehre etkisini göstereceğini diye tam bir özgürlük tanımak için. Bir saat sonra en fazla hafif bir çorba içeceksiniz. Şimdi uzun ve garip bir yolculuğa çıkmaya gayet hazırsınız. Geminin düdüğü çaldı, yelkenler çekildi ve artık nereye gittiğinizi bilmemenin garip ayrıcalığına sahip sıra dışı bir yolcusunuz. Öyle ya istediğiniz buydu: Yaşasın yazgı!

Bu cesur sefer için tedbirli davranıp doğru zamanı dikkatlice seçtiğinizi farz ediyorum. Ne de olsa her kusursuz sefahatin uygun zamanı vardır. Dahası, esrar sadece birey açısından değil; ayrıca içinde yaşanan koşullar ve çevre açısından da bir abartıya yol açtığını bilmelisiniz. Kesinlik veya dakiklik gerektiren işlerinizi bitirdiğinizden emin olun; ne ailevi derterimiz, ne de aşk acılarınız olmalı. Buna dikkat etmelisiniz. Aksi halde belli bir anda irade gücünüzü ve dikkatinizi kullanmanızı gerektiren bir işin anımsanması, bir üzüntü, bir endişe sarhoşluğunuz sırasında cenaze çanı gibi çalar ve zevkinizi size zehir eder. Endişe ıstıraba dönüşür, üzüntü de işkenceye. Eğer bütün bu ön koşullara dikkat edildiyse, eğer hava güzelse, eğer pitoresk bir manzaranın veya şiirsel bir şekilde donatılmış bir ev gibi, uygun bir çevrede bulunuyorsanız, dahası, hafif de bir müzik varsa; o zaman her şey gayet yolunda demektir.

Genelde esrar sarhoşluğunda birbirinden kolaylıkla ayırt edilebilecek üç evre vardır ve birinci evrenin ilk belirtilerini yaşayan acemileri gözlemlemek hayli ilginçtir. Esrarın fevkalade etkilerini kulaktan dolma biliyorsunuzdur; tahayyülünüz, esriklik ideali gibi belli bir fikri peşinen zihninizde canlandırır ve gerçekliğin sahiden sizin beklentinize göre mi cereyan edeceğini öğrenmek için sabırsızlanırsınız. Bu durum, zehrin fethedici ve yayılcı tabiatına gayet uygun bir endişe haline düşmenize yeter. Çoğu acemi ilk başladığında etkinin yavaşlığından şikâyet eder; etkiyi çocuksu bir merakla bekler ve uyuşturucu onlara göre hızlı tesir etmiyorsa, övünç dolu bir kuşkuculuk ifadesi takınmaya başlarlar ki, bu da esrarın nasıl kullanılması gerektiğini bilen tecrübeli içiciler arasında büyük bir eğlence yaratır. Uzun zamandan beri demlenen bir fırtınanın işaretlerine benzeyen ilk etkiler bu şüpheliğin tam ortasında belirip çoğalmaya başlar. İlk esrarengiz ve karşı konulmaz bir neşe sarar içinizi. Neredeyse mahcubiyet hissetmenize yol açan bu anlaşılmasız şenlik atakları sık sık tekrarlanır ve beyhude bir şekilde aklınızı başınıza toplama çalıştığınız baygınlık fasılalarını kesintiye uğratar. En basit sözler, en önemsiz fikirler yeni ve acayip bir havaya bürünürler. Hatta onları daha önce o kadar basit bulmanıza şaşırsınız. Önceden kestirilmesi hayli imkânsız olan yerli yersiz yakıştırmalar ve düşünce çağrışımları, bitmez tükenmez kelime oyunları, komik olma çabaları beyninizden sürekli fişkirir. İçinize şeytan girmiştir çoktan; birinin sizi gıdıklaması kadar eziyet

verici olan bu neşeye karşı koymak boşunadır. Zaman zaman kendinize, aptallığınız ve deliliğinize gülerseniz ve eğer yanınızda arkadaşlarınız varsa onlar da hem kendi hallerine hem de sizin halinize bakıp gülerler; ama kötü niyetli olmadıkları için bundan gocunmazsınız.

Sonuçta bir yatışıp bir coşan bu sevinç, bu şenlikle gelen bulantı hissi, bu güvensizlik duygusu, bu hastalıklı şüphe genelde kısa bir süre devam eder. Çok geçmeden fikirlerin çağrışımları bir hayli bulanıklaşır, düşüncelerinizi birbirine bağlayan ilmek öylesine inceler ki, yalnızca esrar arkadaşlarınız sizi anlayabilir. Ve burada, bu özel alanda bile, neyin doğru neyin yanlış olduğunu ölçmenin yolu yoktur. Belki onlar da sizi anladıklarını düşünürler ve yanılısana çift taraflı olarak devam eder. Bu eğlence, patlamayı andıran bu kahkaha krizleri sizin halinizde olmayan herkese gerçek bir delilik, en azından bir manyağın saçmalıkları olarak görünür. Aynı şekilde, sarhoş olmamış ihtiyatlı bir gözlemcinin sağduyusu, mantıklılığı, düzgün akıl yürütmesi size bir tür delilik gibi gelir ve sizi neşelendirip eğlendirir. Roller karşılıklı olarak değiştirilmiştir. Tanığın rahatlığı, sakinliği sizi ironinin en uç sınırlarına iter. Anlaşılmaz bir sevincin tadını çıkararak bir adamın durumu, kendisiyle aynı ortamda bulunmamış biri için esrarengiz şekilde komik değil midir? Bu nedenle delirmiş adam, akli başında olan adama acır ve bu andan itibaren kendinin üstün olduğu fikri zihninin ufkunda belirir. Çok geçmeden bu fikir büyür, şişer ve bir göktaş gibi patlayıp saçılır.

Gerçekten aşırıya kaçmış bu türden bir sahneye ben de şahit olmuşum. Ve bu sahnenin grotesk karakteri, ancak başkalarını gözlemlemek yoluyla da olsa denk olduğu sanılan iki zihin arasında yol açtığı muazzam farklılığa ve maddenin etkilerine aşına olan kişilerce anlaşılabilir. Esrarın özelliklerinden haberdar olmayan ve belki de sözünün edildiğini bile hiç duymamış ünlü bir müzisyen, çeşitli insanların esrar çektiği bir mecliste bulmuş kendini. Oradakiler müzisyene esrarın harikulade etkilerini anlatmaya çalışmışlar. Şaşkınlık veren bu hikâyeleri dinleyen müzisyen, birkaç dakikalığına poz vermekten çekinmeyen bir adam gibi iyi niyetle nezaketen gülümsemiş. Zehirle zihinleri keskinleşmiş esrarkeşler, anlattıklarını adamın anlayamayacağını çok geçmeden tahmin etmişler. Ve onların kahkahaları müzisyeni incitmiş. O cümbüş, o sevinç patlamaları, o kelime oyunları, garip ifadeler, tamamen sağlıksız ortam müzisyeni rahatsız etmiş ve herhalde dayanamayıp beklediğinden daha erken bir vakitte şu beyanatta bulunmak zorunda kalmış: *Bu sanatçı maskaralığı kötü bir şeydir ve dahası bundan keyif alanlar için de sahiden yorucu olmalı.* Fakat durumun gülünçlüğü her ruhta bir şimşek gibi çakmış bir kez. Böylece eğlence artmış. “Bu maskaralık belki sizin için iyi olabilir”, demiş “ama benim için değil”. Hasta adamlardan biri bencilce cevap vermiş: “Bizim için oldukça iyi, sorun yok.” Gerçekten delilerin mi, yoksa deli taklidi yapanların mı arasında olduğunu kestiremeyen kahramanımız yapılacak en doğru şeyin oradan ayrılmak olduğuna karar vermiş; ama birisi kapıyı kilitleyip anahtarı saklamış. Bir başkası da kahramanımızın önünde diz çöküp meclis adına özür dilemiş ve herhalde kendisinde bir acıma duygusu uyandırmış ruhsal bayağılığına rağmen bütün arkadaşlarının ona karşı en derin dostluk duygularıyla dolu olduğunu küstahça ama gözlerinde yaşlarla beyan etmiş. Onu kalmaya ikna etmiş ve hatta kahramanımız ısrarlı istekler karşısında lütfedip biraz da müzik çalmaya razı olmuş. Lakin kemanın sesleri yeni bir salgın gibi dairenin içinde yayılınca, önce bir hasta adama, ardından bir başkasına musallat (kelime abartılı değil) olmuş. Oda derinden gelen boğuk iç çekişler, ani hıçkırıklar ve sessiz gözyaşı selleriyle dolmuş. Bu manzara karşısında dehşete düşen müzisyen durmuş ve mutluluğunu en gürültülü şekilde ifade eden adamın yanına gidip büyük bir acı içinde olup olmadığını ve o acıyı dindirmeye nasıl yardım edebileceğini sormuş. Orada bulunan pratik bir adam limonata ve ekşili içecekler önermiş. Ne var ki gözleri coşkuyla parlayan hasta adam her ikisine de tarifsiz bir küçümsemeyle bakmış. Yaşamla dolup taşmaktan, sevinçten hasta bir adamı iyileştirmeyi istemek... Öyle mi?

Bu hikâyeden anlaşılacağı üzere, iyilikseverlik esrarın yol açtığı duyumlarda oldukça geniş bir yere sahiptir; sınırların gevşemesinden kaynaklanan ağır, uyuşuk, dilsiz bir iyilikseverliktir bu. Bu gözlemi destekleme mahiyetinde birisi bana bir zamanlar sarhoşluk halinde başına gelen bir hadiseyi anlatmıştı. Kendisi duyumlarını gayet keskin bir şekilde anımsayabildiğinden, az önce sözünü ettiğim o anlayış ve seviye farkının onu nasıl esrarengiz bir grotesk tehlikeye düşürmüş olduğunu gayet iyi anlayabiliyorum. Bu deneyimin, söz konusu adamın birinci mi yoksa ikinci mi deneyimi olduğunu hatırlamıyorum. Aşırı yüksek dozda esrar mı çekmişti, yoksa başka belirgin bir sebebin katkısı (sıkça görülen) olmaksızın esrar katmerli bir tesir mi uyandırmıştı, bunu da bilmiyorum. Bana anlattığına bakılırsa zevkin; yani o canlılık hissini ve dehayla dolma inancının verdiği o müthiş zevkin ortasında aniden korkunç bir şeyle karşılaşmış. İlk başta duyumlarının güzelliği karşısında afalladıktan sonra birdenbire derin bir kaygıya düşmüş. “Şayet doğaüstü saydığım bu hal daha da şiddetlenirse ve sınırlarım daha da hassaslaşırsa, aklıma ve bedensel organlarıma ne olur?” diye meraklanmış. Hasta adamın ruhsal gözünün büyütme gücü yüzünden bu korku tarifsiz bir azaba dönüşmüş olmalı. Yaşadığı hadiseyi şöyle anlatıyordu: “Dizginlerinden boşalmış halde uçuruma giden bir at gibiydim. Durmak istesem de bunu yapmaya gücüm yetmiyordu. Tam anlamıyla korkunç dörtnala bir koşuydu ve şartların, çevrenin, tesadüfi etmenlerin ve ‘şans’ sözcüğünün ifade ettiği her şeyin esiri olmuş zihnim saf ve tamamen rapsodik bir gidişat içindeydi. Çaresizlik içinde kendi kendime ‘Artık çok geç’ deyip duruyordum. Muhtemelen sadece birkaç dakika sürmüş olsa bile bana sonsuz bir zaman sürmüş gibi gelen bu duyum sona erdiğinde, bu öfke ve gazap evresinden sonra Doğuluların çok sevdiği o yüksek mutluluk haline dalınca, yeni bir felaketin tesiriyle bitkin düştüm. Eften püften çocukça bir endişe içimi kapladı. Birdenbire, ağırbaşlı insanların bir toplantı yemeğine davet edildiğimi hatırladım. Herkesin kendine hâkim olduğu, kültürlü, terbiyeli, saygın bir kalabalığın içinde, onca lambanın ışığı altında ruhsal durumumu gizlemek için kılı kırk yaran halimi hayal edebiliyordum. Bunu başaracağıma inanıyordum; ama sergilemem gereken irade gücünü düşününce de düşüp bayılacak gibi oluyordum. Ne tesadüf, o anda birdenbire İncil’deki bir söz geldi hatırıma: ‘Bu tuzaklara aracılık edenin vay haline!’. Bu sözü unutmak için çabalayıp dururken, bir yandan da kelimeleri zihnimde tekrarlıyordum. Derken yaşadığım felaket (sahiden bir felaketti) dayanılmaz bir raddeye vardı. Güçsüzlüğüme rağmen sıkı bir adım atıp bir eczacıya danışmaya karar verdim; çünkü uyuşturucular hakkında hiçbir bilgim yoktu ve davet edildiğim toplantıya berrak ve sağlam bir zihinle katılmak istiyordum. Fakat tam eczanenin eşiğine gelmişim ki aniden aklıma gelen bir fikir birkaç dakika durup düşünmeye sevk etti beni. Bu arada az evvel bir dükkân vitrininin aynasında kendime bakmış ve yüzümün haline epey şaşırmışım. O soluk beniz, o büzüşmüş dudaklar, o pörtlek gözler! ‘O değerli adamı amma aptalca bir nedenle rahatsız edeceğim!’ dedim kendi kendime. Bu duyguya, üstümden atmaya çalıştığım gülünç olma duygusunu ve eczanede başka müşterilerin bulunması ihtimalinin verdiği endişeyi de ekleyin. Ne ki bu tanımadığım eczacı için aniden beslediğim iyimserlik hissi diğer tüm hislerime baskın çıktı. O kader anında eczacının benim kadar duyarlı biri olabileceğini, ayrıca kulaklarının ve ruhunun en küçük bir sesi bile duyabileceğini aklımdan geçirip, ayaklarımın ucuna basa basa eczanesine girmeye karar verdim. ‘Yardıma bu denli ihtiyacımın olduğu birine karşı fazla kabalık edemem!’ dedim kendi kendime. Sonra da adımlarımı atarken sesimi de bastırmaya karar verdim. (Şu esrarın sesini bilir misin?) Ağır, derin, boğuk ve ihtiyar afyonkeşlerin sesine epey benzer. Sonuç benim umduğumun tam tersi yönde cereyan etti. Eczacıya güven telkin etmeye niyetlenmişken, onu korkuttum. Bu hastalığı hiç duymamıştı, hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Ve bir hayli güvensizlikle karışık bir merakla dik dik baktı bana. Beni bir deli, bir suçlu ya da bir dilenci mi sanmıştı? Hiç kuşkusuz bunların hiçbiri; ama bütün bu saçma fikirler beynime ok gibi saplanıyordu. Ona kenevir reçelinin doğasını ve nasıl kullanıldığını uzun uzadıya (ve

ne yorucu bir çabayla!) açıklamak, hiçbir tehlikesinin olmadığını, endişeye kapılmasına gerek olmadığını ve benim sadece tesirlerini hafifletmenin veya gidermenin bir yolunu öğrenmek istediğimi tekrarlayıp durmak ve ona rahatsızlık verdiğim için defalarca gönülden özür dilemek zorunda kaldım. Ne yazık ki, sonunda adam benden dosdoğru dükkânını terk etmemi istedi; bunun bende yarattığı küçük düşme duygusunun derecesini tahmin edemezsiniz. Benim abartılı iyilikseverliğimin ve iyimserliğimin karşılığı bu oldu. Sonra toplantıya gittim. Kimseyi gücendirmedim. Herkese benzemek için sarf etmek zorunda kaldığım insanüstü çabayı da kimse fark etmedi. Ne var ki son derece şiirsel bir sarhoşluğun, edeple dizginlenip iş bilinciyle engellenmiş bir sarhoşluğun yol açtığı eza ve cefaları asla unutmuyacağım.”

Her ne kadar akla hayale gelebilecek her türlü acıyı doğam gereği anlayışla karşılamaya meyilli olsam da, bu hikâyeye gülmekten kendimi alamıyorum. Bana bu hikâyeyi anlatan adam bu alışkanlığını değiştirmede. İnsanın kendi içinde bulması gerektiği uyarımı lanetli reçelden beklemeye devam ediyor. Ama edepli, saygın bir kibar çevre insanı olduğundan dozunu azalttı; bu da daha sık kullanmasına sebep oldu. Diyetinin, çürümüş meyvelerinin farkına daha sonra varacak elbette.

Sarhoşluğun genelde nasıl geliştiği konusuna döneyim. Bu çocuksu neşenin ilk evresinden sonra kısa süreli bir sükûnet yaşanır. Fakat çok geçmeden yeni gelişmeler baş gösterir: Eller ve ayaklarda bir üşüme duygusu (hatta bazı kişilerde çok yoğun bir soğuk algınlığı) ve her ekleme büyük bir mecalsizlik; derken sakarlıklar başlar. Başınızda, tüm varlığınızda ağır bir uyuşukluk ve sersemlik hissedersiniz. Gözleriniz şiştikçe şişer, adeta amansız bir coşkuyla her yöne çekiliyormuş gibidirler. Beniniz solar. Dudaklarınız büzüşüp ağzınızın içine çekilir. Muazzam fikirlerin baskısı altında ezilen ve büyük projelerin kıskacında kıvranan hırslı bir adamın veya koşuya başlamadan önce derin bir nefes alan bir adamın karakteristik özelliği olan nefes darlığını çekersiniz. Boğazınız adeta tıkanır. Üşengeçliğin keyfi daha hoş olmasaydı ve en ufak bir bedensel çabayı bile kösteklemeseydi, sonsuz bir tatla dindireceğiniz susuzluktan damağınız kurur. Göğsünüzden boğuk ve derinden gelen iç çekişiler yükselir. Sanki eski bedeniniz yeni ruhunuzun arzularına ve faaliyetini dayanamıyormuş gibidir. Zaman zaman bedeninizi saran titreme istemsiz şekilde seğirmenize yol açar, tıpkı bir iş gününün sonunda veya rüzgârlı bir gecede deliksiz uykudan önce olan ani irkilmeler gibi.

Daha fazla ilerlemeden, az evvel sözünü ettiğim üşüme hissiyle ilgili olarak bir başka hikâye aktaracağım; böylece uyuşturucunun etkilerinin, hatta tamamen bedensel etkilerinin bile kişiden kişiye ne ölçüde değişebildiğini göreceksiniz. Bu sefer bir edebiyatçı anlatıyor ve sanırım anlattıklarını okurken çok geçmeden edebi mizacının emarelerini fark edeceksiniz.

Hikâyesi şöyleydi: “Yağlı özden hafif dozda almıştım ve her şey gayet iyi gidiyordu. O hastalıklı neşenin galeyanı kısa sürdü ve kendimi mutluluğu andıran bir baygınlık ve şaşkınlık hali içinde buldum. Bu nedenle sakin ve kaygısız bir akşam geçirmeyi umuyordum. Ama ne yazık ki olaylar öyle gelişti ki, tiyatro için birine eşlik etmek zorunda kaldım. Bunu cesaretle karşılamaya ve içimdeki o büyük miskinlik ve hareketsizlik isteğini gizlemeye karar verdim. Şehrin benim yaşadığım muhitindeki bütün arabalar tutulduğundan, uzun bir yolculuğu yaya olarak yapmaya mecbur kaldım. Arabaların kulak tırmalayan gürültüsü, yanımdan geçen yolcuların aptalca konuşmaları... Bütün o saçmalıklar deryasından geçerek yoluma devam ettim. Parmak uçlarımda hafif bir serinlik hissetmeye başlamıştım bile. Çok geçmeden bu serinlik, şiddetli bir soğuk algınlığına dönüştü; sanki iki elimi bir buz kovağına daldırılmış gibiydim. Ama hiç acımıyordu; aksine bu keskin duyum içime daha çok bir haz gibi işliyordu. Ne var ki, bitmez tükenmez yolculuğa devam ederken bu soğuk algınlığının içimi giderek daha fazla sardığını hissettim. Yanımdaki kişiye havanın gerçekten soğuk olup olmadığını iki

üç kez sordum. Aksine, havanın gayet sıcak olduğunu söyledi. Sonunda tiyatroya varıp bana ayrılan locaya yerleştim. Önümde uzanan iki üç saatlik dinlenme süresini düşününce, vaat edilmiş topraklara ulaştığımı düşündüm. Derken yolda toplayabildiğim bir nebze enerjimle bastırdığım duygular birdenbire patlayıverdi; ben de kendimi sessiz bir taşkınlığın kollarına özgürce bıraktım. Üşümem artıyordu, ama çevreme baktığımda ince kıyafetler giymiş insanları görebiliyordum. Hatta bazıları bir yorgunluk havası içinde alınlarındaki terleri siliyordu. Böyle yazın ortasında tiyatrodaki üşüme hakkı kendisine verilmiş tek ayrıcalıklı insan olduğuma dair gülünç bir fikir geldi aklıma. Üşümem kaygılandırıcı bir dereceye yükseldi; ama ben her şeyden önce onun daha ne kadar azacağını merak ediyordum. Sonunda öyle bir noktaya dayanıp iliklerime kadar işledi ki, bütün düşüncelerim deyim yerindeyse donup kaldı. Düşünen bir buz parçasıydım artık! Tek bir buz bloğundan yontulmuş bir heykel gibi hissediyordum kendimi. Bu çılgınca halüsinasyon bana öyle bir gurur veriyor ve içimde öyle bir ruhsal mutluluk uyandırıyor ki, size bunu tarif edemem. Bu iğrenç zevkime eşlik eden bir husus daha vardı; orada bulunanların hiçbirinin benim o an neler yaşadığının ve onlara olan üstünlüğümün farkında olmadığından emindim. Bunun da ötesinde arkadaşımın bana musallat olan garip duyuların bir an bile farkına varmadığı düşüncesinin verdiği mutluluğa diyecek yoktu. Oynadığım rolün tadını çıkarıyordum ve bundan aldığım müstesna zevk sahiden bir sırdı.

“Hem zaten daha koltuğuma zar zor kurulurken, gözlerime koyu bir karanlık ilişmişti; bunun da üşüme fikriyle ilgisinin olduğunu düşünüyordum. Pek tabii, iki fikir birbirini güçlendirmiş de olabilirdi. Bilirsiniz ya; esrar her zaman harika ışık şekilleri, muhteşem görüntüler, altın suyu renginde şelaleler gördürür. Her türlü ışık ona yarar; titrek ışıklı bir şelale gibi aşağıya akan ışık, noktaların ve pürüzlü yüzeylerin üzerindeki pırıltılar gibi gözü alan ışık, salon şamdanları, Meryem Ana ayında (Mayıs) yakılan mumlar, gün batımında pembe heyelanlar... Görünüşe bakılırsa salondaki o kör avize, ışığa duyduğum yatıştırılmaz açlık için fevkalade yetersiz bir ışık yayıyordu. Daha önce de söylediğim gibi: Giderek kesifleşen bir karanlığın dünyasına girdiğimi düşünürken, kutup gecelerini ve hiç bitmeyen kışları hayal ediyordum. Sahneye gelince (komedi tiyatrosuydu), bir tek o aydınlıktı. Çok ufaktı ve uzaktaydı, çok uzakta; sanki derin bir stereoskopun ucundaymış gibi. Oyuncuları izlediğimi iddia edemem, bildiğiniz gibi o durumda benim için bu mümkün değildi; zaman zaman zihnim bölük pörçük bir söze takılıyor ve yetenekli bir dansçı gibi o sözü son derece egzotik gündüz düşlerine sıçramak için trampelen olarak kullanıyordu. Bu şekilde dinlediğiniz bir dramının mantık ve tutarlılıktan yoksun olduğunu sanabilirsiniz tabii; ama siz inanmayın buna, çünkü ben bu dramada dalgın hayalimin yarattığı çok ince bir anlam keşfetmiştim. Hiçbir şey beni hayrete düşürmedi. Daha ziyade ilk kez *Esther* oyununu seyredip, Haman'ın kraliçeye ilan-ı aşk etmesini gayet doğal karşılayan şair gibiydim. Tahmin edeceğiniz gibi, sanki o an, Haman'ın Esther'in ayaklarına kapanıp işlediği suçları affetmesi için yalvardığı andı. Eğer bütün dramalar bu yönetime göre yorumlansaydı fevkalade güzelleşirlerdi. Racine'ninkiler bile!

“Oyuncular bana minnacık ve belirgin ince hatlara sahipmiş gibi göründüler, tıpkı Meissonier'in resimlerindeki figürler gibi. Yalnızca kumaşın tasarımı, dikişler, düğmeler vs. gibi kıyafetlerin en ufak ayrıntılarını değil; ayrıca takma alınlarla gerçek alınlarını ayıran çizgiyi, beyaz, mavi ve kırmızı benekleri ve makyajlarının geri kalanını da apaçık seçebiliyordum. Ve o cüceler soğuk ve sihirli bir aydınlığa bürünmüşlerdi, tıpkı çok şeffaf bir camın bir yağlı boya resmi yansıtması gibi. Sonunda bu buz gibi karanlıktan çıkabildiğimde ve içimdeki tuhaf görüntü oyunlarını dağıtır dağılmaz normal duyularıma döndüğümde öylesine bitkin düşmüştüm ki, o zamana değin hiçbir yorucu stresli iş beni böylesine bitap düşürmemişti.”

Aslında sarhoşluğun bu evresinde bütün duyularda yeni bir hassaslık, daha büyük bir keskinlik belirir. Koku alma, görme, duyma, dokunma duyuları da aynı ölçüde bu gelişmeden etkilenir. Gözleriniz sonsuzluğu tarayabilir. Kulaklarınız son derece gürültülü bir şamatanın içinde en duyulamayacak sesleri duyabilir. İşte bu noktada halüsinasyonlar başlar. Dış nesnelere yavaş yavaş garip görünümlere bürünürler. Deforme olurlar ve biçim değiştirirler. Sonra kelime oyunları, yanılsamalar ve düşüncelerin üst üste binmesi baş gösterir. Sesler renkleri kuşanır ve renkler kendi müziğine sahip olur. Bunun tamamen doğal olduğunu ve her şairane beynin sağlıklı ve normal bir durumda bu gibi benzeşimler yaratabileceğini söyleyebilirsiniz. Fakat daha önce de okuyucuya bildirdiğim gibi, esrarın yol açtığı sarhoşlukta olumlu manada doğaüstü hiçbir şey yoktur; burada bu benzeşimler alışılmadık bir canlılık kazanır, hepsi o. Despot karakterleriyle zihne nüfuz ederler, zihni işgal edip ele bitkin düşürürler. Müzik notaları sayılara dönüşür ve eğer zihniniz matematiğe ya da duyduğunuz melodi ya da armoniye karşı bir istidada sahipse haz verici ve duyarlı karakterini sürdürürken büyük bir aritmetik işleme başlar. Sayıların daha fazla sayıları doğurduğu bu işlemde, o sayıların ortaya çıkışını ve evrelerini müziği icra edeninkine denk esrarengiz bir kolaylık ve çeviklikle takip edebilirsiniz.

Bazen kişiliğinizin ortadan kaybolduğu olur ve panteist şairlere özgü nesnellik içinizde öylesine anormal gelişir ki dış nesnelere derinlikli düşünmeniz kendi varoluşunuzu unutmanıza yol açar ve çok geçmeden o nesnelere karışırsınız. Gözünüz esintide ahenkle sallanan bir ağaca dalar; bir şairin beyninde tamamen doğal bir kıyaslamadan ibaret olan şey, sizin içinizde birkaç saniye içinde bir gerçekliğe dönüşür. İlk tutkularınızı, arzunuzu ya da hüznünüzü ağaca yansıtırsınız. Onun iniltileri, sallanışları sizin olur ve çok geçmeden siz ağaç olursunuz. Aynı şekilde, mavi gökyüzünün derinliklerinde süzülen kuş, ilkin beşeri olayların üstünde uçmaya yönelik ölümsüz özleminizi temsil eder; ama bir de bakarsınız ki siz zaten kuş olmuştunuz. Varsayalım ki oturmuş tütün içiyorsunuz. Dikkatiniz piponuzun ucundan yükselen mavimsi dumanlara biraz fazlaca takılacaktır. Bu durumda yavaş, süreğen ve hiç değişmeyen bir buharlaşma fikri zihninizi işgal eder ve çok geçmeden bu fikri kendi düşüncelerinize, kendi zihninize uyarlırsınız. Garip bir kelime oyunuyla, bir tür üst üste bindirmeyle veya yanlış anlamayla kendinizin de buharlaştığını hissedersiniz. Ve piponuzun (içinde kendinizi tütün gibi bastırılmış, çömelip oturmuş olarak duyumsayacağınız) *sizi içtiğine* dair garip hisse kapılırsınız.

Neyse ki bu sonu gelmeyecekmiş gibi görünen hayal sadece bir dakika sürer. Çünkü zihninizin bir anlık açıklığı büyük bir çabayla saate bakmanızı sağlamıştır. Fakat bu sefer de başka bir düşünce silsilesi alıp götürür sizi; azgın girdabının içine bir dakikalığa sizi çeker ve bu bir dakika da başka bir sonsuzluğa dönüşür. Zira zaman ile varlığın boyutları, duyuların ve düşüncelerin yoğunluğu ve çokluğuyla tamamen çarpıklaşmıştır. Bir saat içinde birkaç insan ömrü yaşamışsınız gibi hissedersiniz. O zaman yazılı değil de canlı bir fantastik romana benzemez misiniz? Artık bedensel organlarınızla onların aldığı yoğun zevkler arasında bir denklik kalmaz ve her şeyden önce bu durumdan hareketle insan, özgürlüğün kaybolduğu bu tehlikeli deneyimi onaylamaz.

Ben “halüsinasyon” dediğimde bu kelime en dar anlamıyla anlaşılmalıdır. Doktorların sıkça inceledikleri türden saf halüsinasyon ile esrarın yol açtığı zihinsel haldeki halüsinasyon, daha doğrusu farklı duyu izlenimleri arasındaki karışıklık arasında örtük de olsa çok kayda değer bir fark vardır. Birinci durumda halüsinasyon ani, tam ve kaçınılmazdır. Dahası, dış nesnelere dünyasına bir bahane ya da mazeret aramaz. Hasta gerçekte var olmayan bir şekil görür ya da sesler duyar. İkinci durumda, halüsinasyon neredeyse istemli, kademelidir ve ancak hayal gücünün işlemesiyle olgunlaşır

tamama erer. Nihayetinde bir bahanesi, sebebi vardır. Ses konuşur, farklı şeyler söyler, ama daha başta bir ses vardır.

Esrar esrikliği halinde insanın sarhoş olmuş gözleri garip şekiller görür; ama bu şekiller garip veya anormal olmadan önce basit ve doğaldır. Sarhoşluğun yarattığı halüsinasyonun gayet belagatli canlılığı, yoğunluğu hiçbir surette bu temel ayrımı geçersiz kılmaz. Esrarın yol açtığı halisünasyonun kökleri mevcut çevrede ve şimdiki zamandadır, diğer halisünasyonun kökleri ise böyle değildir.

Esrarın sarhoş ettiği bir beynin yaşadığı bu şiirsel üretimi, düşlemin bu tomurcuklanmasını, imgelemin bu coşkunluğunu daha iyi göstermek için başka bir hikâye aktaracağım. Bu sefer konuşmacımız ne aylak genç bir adam, ne de bir edebiyatçı. Zehri tanıma arzusuna yenik düşmüş meraklı, heyecanlı ve olgun bir kadın, yaşadığı önemli şeyleri başka bir kadına şöyle anlatıyor. Kelimesi kelimesine naklediyorum:

“On iki saatlik (On iki mi, yirmi mi? Doğrusunu söylemek gerekirse hiçbir fikrim yok!) deliliğimden edindiğim duyular ne denli garip ve yeni olsa da, bir daha bu işe bulaşmayacağım. Ruhsal uyarılma aşırı canlı, ortaya çıkan bitkinlik aşırı büyük; kısacası ben bu çocukça davranışta bir suç unsuru görüyorum. Nihayetinde merakıma yenik düşmüştüm işte; sonra biraz yaramazlık yapmakta bir beis görmediğim bazı eski dostlarımla evinde ortak bir çılgınlığa başladık. Öncelikle sana şunu söylemeliyim ki, bu lanet haşhaş bilhassa hain bir madde. Bazen sarhoşluğu geride bıraktığını hissediyorsun, ama o sırada yaşadığın yalnızca aldatıcı bir sakinlik olduğunu anlıyorsun. Kısa molalar oluyor, sonra tekrar başlıyor. Böylece saat akşamın onuna doğru kendini o geçici hallerden birinin içinde buldum. Evet, bana pek çok haz vermişti; ama endişe ve korku duygusundan da azade kılmamış şu yaşamın fazlalıklarının yükünden kurtulduğumu düşünmüştüm. Sanki uzun bir yolculuktan yorgun düşmüşüm gibi akşam yemeğine oturduğuma sevinmişim. O ana kadar tedbir gereği yemekten uzak durmuştum. Fakat daha masadan kalkmadan hezeyanlarım bir kedinin fareyi yakalaması gibi yakaladı beni ve zehir bir kez daha zavallı beynime oyunlar oynamaya başladı. Gerçi evim arkadaşlarımla şatosuna kısa bir mesafedeydi ve dışarıda benim için hazırlanmış bir araba vardı. Ama düş görmeye ve kendimi bu karşı konulmaz çılgınlığa bırakmaya duyduğum ihtiyaç öylesine baskın çıkmıştı ki, orada sabaha kadar kalmamı teklif ettiklerinde bunu sevinçle kabul ettim. Şatoyu bilirsiniz; mekânın sahiplerinin kaldıkları bölümün modern tarzda nasıl düzenlendiğini, dekore edilip konforlu hale getirildiğini, ama genellikle kimsenin kalmadığı kısmın da eski tarzda ve dekorda olduğu gibi bırakıldığını biliyorsunuzdur. Şatonun bu kısmında benim için bir yatak odası hazırlanmasına karar verilmişti ve bunun için de en küçük yatak odasını seçmişlerdi. Biraz rengi solmuş ve köhne ama yine de sevimli bir kadın odasıydı. Kurbanı olduğum o garip hayalleri, saatlerin nasıl da akıp gittiğini fark etmeme fırsat tanımadan bütün bir gece boyunca bana musallat olan o görüntüleri anlayabilmeniz için bu odayı elimden geldiğince betimlemeliyim size.

“Bu kadın odası çok küçük ve çok dardı. Kornişlerin seviyesinde tavan yuvarlaklaşıp kubbe şeklini alıyor; duvarlar uzun ve dar aynalarla kaplı; aynaların arasında, dekorların kabataslak tarzına uygun boyanmış manzara resimleriyle dolu panolar bulunuyordu. Kornişlerin hizasında, her duvarın üzerinde bazıları sakin duran, diğerleri koşan veya uçuşan değişik alegorik figürler vardı. Onların üstünde de birkaç parlak renkli kuş ve biraz çiçek yer alıyordu. Figürlerin arkasında ise tavanın eğriliğini doğal bir şekilde takip eden ve gözü yanıltacak şekilde boyanmış (*trompe-l'oeil*) bir kafes yükseliyordu. Tavan altın yaldızlıydı. Kafes çubukları ile figürler arasındaki bütün boşluklar altınla sarısıyla kaplanmıştı ve ortadaki altın boya sadece yapma bir kafesin geometrik ağıyla kesiliyordu. Bu yapının çok seçkin bir kafese, çok büyük bir kuş için yapılmış çok güzel bir kafese benzediğini

görebiliyordunuz. Bu arada gecenin dupduru, ayın ışıl ışıl olduğunu da eklemeliyim; öyle ki ben şamdanı söndürdükten sonra bile bütün dekorasyon görülebiliyordu, aklınızdan geçirebileceğiniz gibi ruh gözümle aydınlanmış olarak değil de altın sarısı işlemelerine, aynalarına ve alacalı renklerine değen parıltılarıyla o güzelim geceyle aydınlatılmış olarak.

“Önümde, yanımda, her tarafımda büyük boşlukların uzandığını görünce ilkin büsbütün hayrete düştüm; berrak nehirler ve yemyeşil kırlar durgun sulara yansıyor. Bu noktada aynalarda yansıyan duvar panolarının yarattığı etkiyi tahmin edebilirsiniz. Başımı havaya kaldırdığımda batmak üzere olan bir güneş gördüm; soğumakta olan erimiş bir madene benziyordu. Tavanın altın sarısı rengiydi bu; ama tavandaki örgüler bir çeşit kafesin ya da her yana açılan bir evin içinde olduğumu ve yalnızca bu ihtişamlı hapisanenin parmaklıklarının beni bütün bu güzelliklerden ayırdığını düşünmememe sebep oldu. Bu yanılsamaya güldüm önce ama ona ne kadar bakarsam büyüsü de o kadar artıyor, o kadar hayatla doluyor, berraklaşıyor ve despotça bir gerçeklik kazanıyordu. O andan itibaren bu odaya kapatılmış olma fikri zihnime hâkim oldu, ama ne yalan söyleyeyim, bu durum üstümü ve dört bir yanımla saran manzaradan aldığım türlü çeşit zevkleri azaltmıyordu. Uzun bir süre, belki de bin yıl, burada, bu görkemli kafesin içinde, bu büyüleyici manzaraların ortasında, bu harikulade ufukların arasında hapsedilmiş olduğumu hayal ettim. Uyuyan Güzel’i, ödeyeceğim kefareti, gelecekteki kurtuluşu düşledim. Başımın üstünde, tropikal ülkelerin parlak tüylü kuşları uçuşuyordu ve kulağım uzaktaki anayolda ilerleyen atların boynuna takılan küçük zillerin sesini duyduğu için, bu iki duyumun izlenimlerini tek bir düşüncede harmanlayıp bakır zillerden çıkan bu gizemli nağmeyi kuşlara atfediyor ve onların metal hançereleriyle öttüklerini düşünüyordum. Hiç kuşkusuz benden bahsediyorlar ve tutsaklığımı kutluyorlardı. Bu arada oradan oraya sıçrayıp oynaşan maymunlar, türlü çeşit şaklabanlıklar yapan soytarılar hareketsizliğe mahkûm olmuş bir halde orada uzanıp duran kadının kötü durumuyla eğleniyor gibiydiler. Öte yandan bütün mitolojik tanrılar tutulduğum büyüye sabırla dayanabilmem için beni cesaretlendirmek istiyorlarmış gibi hoş bir gülümsemeyle sürekli bana bakıyorlar ve sanki benimle göz göze gelebilmek için gözbebeklerini fırıl fırıl döndürüyorlardı. Bu durumdan çıkardığım sonuç şuydu: Eski kabahatlerim, benim dahi bilmediğim bazı günahlarım beni bu geçici cezaya müstahak kıldıysa, buna karşılık, beni tedbirli olmaya zorlarken, bir yandan da kızlık çağımda oyuncak bebeklerden aldığım zevklerden daha hakiki zevkleri bana sunacak yüce bir iyiliğe bel bağlayabilirdim. Gördüğünüz gibi bu düşümde bile ahlâki kaygılardan uzak değildim; ama şunu itiraf etmeliyim ki, bu parlak renkleri ve şekilleri seyre dalmanın ve fantastik bir dramanın merkezinde olduğuma inanmanın verdiği haz çoğu zaman diğer düşüncelerimin hepsini yutup yok ediyordu. Bu hal uzun sürdü, çok uzun... Sabaha kadar mı desem? Bilmiyorum. Birdenbire sabah güneşinin odama girdiğini gördüm. Hayrete düştüm ve hatırlamak için onca çabalamama rağmen uyudum mu yoksa sabır içinde tatlı bir uykusuzluk mu yaşadım bilemiyorum. Az önce geceydi, birden pat diye gündüz oldu! Yine de uzun bir zaman yaşamıştım, ama ne uzun! Zaman kavramı, daha doğrusu bir zaman ölçeği kalmadığından, bütün bir geceyi yalnızca düşüncelerimin çokluğuyla ölçebiliyordum. Bu bakış açısından gece bana ne kadar uzun gelmiş olursa olsun gerçekte olsa olsa birkaç dakika sürmüştü, hatta o sürenin sonsuzluk içinde bir yeri bile yoktu.

“Yorgunluğuma değinmedim bile... Ne yorgunluk ama! Söylenenlere bakılırsa şairlerin ve yaratıcıların coşkusu benim hissettiklerime benziyormuş, oysa ben içimizdeki duyguları uyandırmayı iş edinmiş insanların tamamen sakin bir mizaca sahip olduklarını sanırdım hep; ama eğer şiirsel coşku bir küçük kaşık reçelin bende uyandırdığı coşkuya benziyorsa, o zaman sanırım halkın yaşadığı zevkler şairlere pahalıya mal oluyor. Nihayet kendimi evime, düşünsel evime, yani gerçek yaşama dönmüş hissettiğimde belli bir rahatlık, yavan bir tatmin de duymuyor değildim.”

İşte bariz akli başında bir kadının anlattıkları bunlar; fakat biz onun hikâyesinden çıkardığımız birkaç faydalı notla, esrarın yarattığı belli başlı duyumların çok genel hatlarıyla bir betimlemesini tamamlamakla yetineceğiz.

Kalıcıymış gibi görünse de çok kısa süreli bir rahatlamanın onu gerçek yaşama döndürdüğü anda tam zamanında gelen bir zevkten söz eder gibi söz etmişti akşam yemeğinden. Daha önce de söylediğim gibi, gerçekten de aralıklı periyotlar ve aldatıcı dinginlikler yaşanır ve esrar çoğu zaman doymak bilmez bir açlığa ve genellikle aşırı bir susuzluğa neden olur. Ne var ki akşam yemeği ya da gece yemeği belirli bir sükûnet dönemini başlatmak yerine, yeni ve şiddetlenmiş bir feveran, söz konusu hanımefendinin şikâyet ettiği bir baş dönmesi yaratır; peşinden hanımefendinin iyimser bir bakışla gönüllü olarak kendini teslim ettiği hafif korkutucu olmakla birlikte büyüleyici bir görüntü silsilesi gelir. Daha önce sözünü ettiğimiz zorba açlık ve susuzluk duygusu belli bir çaba gösterilemeden doyurulamaz. Zira insan kendini öylesine maddi şeylerin üstünde hissederek, daha doğrusu sarhoşluğuyla öylesine mecalsizleşir ki, bir şişeyi ya da bir çatalı yerinden kımıldatmak için büyük bir zaman ve çaba harcamak zorunda kalır.

Yiyeceklerin sindiriminden kaynaklanan son kriz ise gerçekten çok şiddetlidir; onunla mücadele etmek imkânsızdır ve böyle bir hal dayanılmaz olur, şayet çok uzun sürerse ve söz konusu durumda hafif korkutucu olmakla birlikte tesellilerle dolu harikulade görüntülerle kendini açığa vuran sarhoşluğun diğer evresine hemen kapı aralamazsa. Bu yeni hale Doğulular “keyif” derler. Bu artık bir girdap ve çalkantı hali değildir; sakin ve hareketsiz bir mutluluk, yüce bir teslimiyettir. Uzun bir süredir kendinize hâkim değilsinizdir ama artık bu size sıkıntı vermez. Acı ve zaman fikri kaybolmuştur ya da bazen baskın duyum tarafından biçimleri değiştirilmiş halde varlıklarını hissettirirler; o zaman şiirsel melankoli gerçek acıya göre ne ise, onlar da genel biçimlerine göre odur.

Fakat, her şeyden önce şu noktayı belirtmeden geçemeyeceğim: Bu kadının hikâyesinde (ki onu bu amaçla size aktardım) geçen halüsinasyon karışık türde bir halüsinasyondur ve itici gücünü dış dünyanın seyrinden alır. Zihin, çevrenin aşırı derecede dönüşmüş olarak yansıdığı bir aynadır sadece. Daha sonra benim ahlâki halüsinasyon dediğim şeyin meydana geldiğini görürüz; özne bir kefaret ödemesi gerektiğine inanır, ama çözümlenmeye pek elverişli olmayan dışı mizacı, zikrettiğimiz halüsinasyonun ilginç şekilde iyimser niteliğini fark etmesine izin vermez. Olimpos tanrılarının iyiliksever bakışı, özünde *esrarkeş* bir cilayla şiirselleştirilmiştir. Bu kadının, pişmanlığın verdiği acıdan daha fazlasını çektiğini söyleyecek kadar ileri gitmeyeceğim, ama zaman zaman hüzne ve pişmanlığa kayan hisleri hemen umutla renklenmiştir. İleride bu tespitin üzerinde durma olanağımız olacak.

Ertesi gün hissettiği bitkinliğe değindi. Gerçekten de büyük bir bitkinliktir bu ama kendini hemen göstermez ve onu hissetmeye başladığınızda ister istemez hayrete düşersiniz. Zira önce hayatınızın ufkunda yeni bir günün doğduğu tam anlamıyla fark ettiğinizde, şaşırtıcı bir rahatlık hissedersiniz; ruhunuzun fevkalade hafiflemesinin keyfini çıkardığınızı sanırsınız. Ne var ki ayağa kalkar kalkmaz esrik halinizden kalan eski bir iz peşinize düşüp sizi geri çeker. Sendeleyeni bacaklarınız sizi güç bela taşır, kırılğan bir nesne gibi her an yere düşmekten korkarsınız. Büyük bir uyuşukluk (bunun da tatlı bir yanının olduğunu iddia edenler vardır) zihninizi esir alır ve bir manzarada yayılan sis gibi tüm yetilerinize yayılır. Böylece birkaç saat daha çalışmaya, hareket etmeye, güç sarf etmeye takatiniz kalmaz. Zihinsel akışkanlığınızı zındıkça bir savurganlıkla harcamanızın cezasıdır bu. Gökyüzünün dört bir yanına kişiliğinizi savurmuşunuz ya, şimdi de onu tekrar derleyip toplamanın ne kadar

zahmetli olduğunu grn bakalım!

Tanrı-İnsan

Bütün bu sihirbazlık numaralarını ve çocuksu beyinlerin dumanından yükselen o koca kuklaları bir kenara atmanın vakti gelmiştir. Daha ciddi konulardan bahsetmemiz gerekmiyor mu? Söz gelimi insan duygularının değişik biçimlere bürünmesinden ve kısaca da olsa esrarın *etiğinden* söz etmeliyiz.

Şimdiye kadar sarhoşluk üzerine özet niteliğinde bir monografi yazdım sadece. Esrarın başlıca özelliklerini, bilhassa maddi özelliklerini vurgulamakla yetindim. Fakat ruhsal bir varlık olarak insan için daha önemli olan hususun, zehrin insan ruhu üzerindeki etkisinin bilincine varmak olduğu kanısındayım. Etkiden kastım, istisnai bir atmosferde gerçek bir kırılma olayı gibi görünen insanın bilindik duygularının ve moral algılarının büyütülmesi, çarpıtılması ve abartılmasıdır.

Uzun bir süre esrara ya da afyona müptela olmuş insan, bu bağımlılığın dolaylı güçten düşmüş olmasına rağmen kendini kurtarmak için gerekli enerjiyi bulabilmişse, benim gözümde hapishaneden kurtulmuş biri gibidir. Böyle birisi bende, ayartılmaya karşı her zaman tetikte olduğu için yolunu hiç şaşırmamış ihtiyatlı birisinin uyandırdığından daha fazla hayranlık uyandırır. İngilizler çoğu zaman afyonkeşler için öyle terimler kullanırlar ki, bu düşkünlüğün dehşetlerini bilmeyen masum insanların gözünde bu terimler abartılı görünür: *zincirlenmiş, kösteklenmiş, köleleşmiş!* Sahiden de bunlar öyle zincirlerdir ki, onların yanında diğer zincirler –ödev zincirleri, gayrimeşru aşk zincirleri- tül dokumalar ya da örümcek ağları gibi kalır! “Afyonun tuzağına düşüp onun kölesi olmuştum ve bütün çalışmalarım ve planlarım düşlerimin rengine bürünmüştü” diyor Ligeia’nın kocası. Öte yandan ruhun gizemli marazlarından söz açıldığında her zaman kulak verilmesi gereken o eşsiz şair, o çürütülemez filozof Edgar Allan Poe nice harika sayfada afyonun karanlık ve çekici güzelliklerinden söz etmiyor mu? Keza ay yüzlü Berenice’nin aşığı, metafizikçi Egaeus de kendisini en basit olaylara anormal büyük anlamlar yüklemeye iten, yetilerinin zayıflamasından bahseder. “Bir kitabın metninde veya sayfa kenarında yer alan önemsiz bir alıntıya dikkat kesilerek hiç usanmadan saatlerce düşünmek... Bir yaz gününün büyük bir bölümünde duvar halısına veya döşemeye yanlamasına düşen tuhaf bir gölgeye dalıp gitmek... Bir lambanın muntazam alevini ya da bir ateşin közlerini seyre dalarak kendini unutmak... Günlerce bir çiçeğin kokusunu düşlemek... Yaygın kullanılan bir sözcüğü yeknesak bir şekilde tekrarlamak, ta ki sesi peş peşe tekrarlamadan dolayı anlamını yitirene değin... İnatla uzun bir süre tam bir bedensel atalet hali içinde kalarak hareket veya bensesel varoluş duygusunu tamamen kaybetmek. İşte bunlar, zihinsel yetilerimin için bulunduğu bir durumun yol açtığı en yaygın ve en zararsız aşırılıklardan bazılarıdır. Aslında bunlar bütünyle emsalsiz olmasa da her türlü açıklamaya ve tahlile kesinkes meydan okuyorlardı.” Keza her sabah yürüyüşe çıkmadan önce afyon dozajını yutan asabi Augustus Bedloe de bu günlük zehirlenmeden edindiği başlıca faydanın her şeye, hatta en eften püften şeylere bile abartılı bir ilgi duymak olduğunu söylemektedir. “Bu arada afyon alışıldık etkisini göstermişti: Bütün dış dünyaya yoğun bir ilgi göstermek. Bir yaprağın kıpırdanmasına, bir ot sapının rengine, bir yoncanın şekline, bir arının vızıldayışına, bir çiy damlasının parıltısına, bir rüzgâr esintisine, ormandan gelen belli belirsiz kokulara; bütün bir esinler dünyası, rapsodilerin ve düzensiz düşüncelerin karmakarışık ve şenlikli katarı.”¹⁴

Dehşetin efendisi, gizemin prensi yarattığı karakterlerinden birinin ağzından bu sözlerle kendini ifade ediyor. Afyonun bu iki ayırt edici özelliği pekâlâ esrar için de geçerlidir. Her iki durumda da önceden özgür olan zekâ şimdi köleleşmiştir; fakat dış dünya ve koşulların tesadüfî gidişatınca telkin edilen ve dayatılan bir düşünce katarını gayet güzel tanımlayan “rapsodik” sözcüğü esrar durumunda

daha hakiki ve daha ürkütücü bir doğruluk taşıır. Burada akıl yürütme yetisi her nevi akıntının insafına kalmış bir enkazdır yalnızca ve düşünce katarı *muazzam derecede* daha hızlı ve daha *rapsodiktir*. Bu da, sanırım, gösterdiği etkiler bakımından esrarın afyondan ne denli daha şiddetli, düzenli bir hayat için ne kadar zararlı, kısacası ne derece ifsat edici olduğunu yeterince açık bir biçimde gözler önüne sermektedir. On yıllık esrar zehirlenmesinin yol açtığı felaketlerin on yıllık afyon bağımlılığıninkine denk düşer mi bilmiyorum; ama sadece şunu söyleyeceğim, içildiği an ve ertesi gün için esrar çok daha feci etkilere yol açar. Biri mülayim bir baştan çıkarıcıyken, diğeri sefih bir iblistir.

Bu son bölümde bu tehlikeli ve keyifli jimnastiğin yol açtığı ahlâki tahribatı tanımlamak ve tahlil etmek istiyorum. Zira bu öylesine büyük bir tahribat, öylesine köklü bir tehlikedir ki savaştan hafifçe yara almış olarak dönenler, kılıktan kılığa giren Proteus'un [Sorularıyla kendisini sıkıştıranlardan kaçmak için kılıktan kılığa giren deniz tanrısı. ç.n.] mağarasından kaçıp kurtulmuş cesur insanlar, cehennemden gelmiş birer Orpheus [Yunan mitolojisinde çaldığı müzikle canlıları büyüleyen müzisyen. Şair ve kâhin olduğu da söylenir. ç.n.] gibidirler benim gözümde. Bu konuşma tarzımı abartılı bir metafor olarak değerlendirebilirsiniz, ama şunu itiraf etmeliyim ki, zehirli uyarıcılar Karanlığın Ruhü'nün zavallı insanlığı emri altına alıp köleleştirmek için kullandığı en korkunç ve en tehlikeli araçlardan biri olmakla kalmayıp, aynı zamanda onun en mükemmel şekilde ete kemiğe bürünme yollarından biridir.

Bu sefer işimi kısaltmak ve analizime açıklık kazandırmak için dağınık anekdotları bir araya getirmek yerine çok sayıda gözlemi tek bir hayali karakter üzerinde toplayacağım. Bu nedenle kendimin seçtiği bir kişiliği zihnimde canlandırmam gerekiyor. *İtirafklar*'ında De Quincey afyonun insanı uyutmak yerine uyardığını, ama insanı ancak kendi doğasına göre uyardığını, dolayısıyla afyonun güzellikleri hakkında hüküm vermek için bir sığır tüccarına başvurmanın saçma olacağını, çünkü bu adamın yalnızca sığırı ve çayıru düşleyeceğini haklı olarak dile getirmektedir. Şimdi ben de esrardan sarhoş olmuş bir sığır yetiştiricisinin sıkıcı fantezilerini anlatacak değilim. Hem kim böyle şeyleri zevk alarak okuyabilir ki? Hatta böyle şeyleri okumaya hazır kim var ki? Bu nedenle konumu idealleştirmek için onun bütün ışıklarını tek bir dairede toplamalı, onları kutuplaştırmalıyım. Ve içinde onları bir araya getireceğim trajik daire, daha önce de söylediğim gibi, kendimin seçtiği bir kişilik olacak; on sekizinci yüzyılın “duyarlı insan”, romantik ekolün “yanlış anlaşılmuş insan” dediği ve burjuva kesiminin ve ailelerin genellikle “özgün” etiketiyle yaftaladığı insan tipine benzer bir kişilik olacak.

Yarı sinirli, yarı hırçın bir mizaç bu tür bir sarhoşluğun gelişimine en uygun mizaçtır. Şimdi bu mizaca, şekil ve renk araştırmalarında gayet deneyimli ve donanımlı bir zihni; talihsizlikten yorgun düşmüş olmasına rağmen dinçleşmeye hazır ve hevesli müşfik bir kalbi de ekleyebiliriz. Eğer isterseniz, biraz daha ileri gidip bunlara, eski kabahatleri ve kolaylıkla tahrik olabilen bir insan doğasından neşet edecek şeyleri, yani boşa harcanıp kötüye kullanılmış bir zaman için duyulan gerçek vicdan azabını olmasa bile, en azından pişmanlığı da ekleyebiliriz. Bu arada metafizik anlayış, insanın kaderi hakkındaki değişik felsefi kuramları bilmek de yabana atılamayacak tamamlayıcılardır; keza seçkin bir ruhun yükselebileceği en yüksek zirve olarak modern çocukların beslendiği bütün kitaplarda öne sürülen o soyut, stoacı veya mistik erdem sevgisini de es geçemeyiz. Eğer bütün bunlara bir de benim gereksiz bir koşul olarak görüp atladığım büyük bir duyu inceliğini de eklerseniz, sanırım, modern duyarlı insanın, “özgünlüğün ortak biçiminin” en yaygın genel unsurlarını bir araya getirmiş oluruz. Şimdi gelin esrarın uçlara savurduğu bu kişiliğin başına geleceklere bakalım. Gelin, insan tahayyülünün alayını en son ve en görkemli istirahat yerine, bireyin kendi

tanrısallığına duyduğu inanca kadar takip edelim.

Şayet siz de bu kişilerden biriyseniz şekil ve renge yönelik fitri sevginiz esrikliğinizin ilk aşamalarında uçsuz bucaksız bir beslenme alanı bulacaktır. Renkler alışılmadık bir canlılık kazanacaklar ve her şeye galip gelen bir güçle beyninize nüfuz edecekler. İster incelikli, ister vasat, hatta isterse de düpedüz kötü olsunlar tavandaki resimler hayret verici bir diriliğe bürünecekler; han duvarlarındaki en kaba duvar kâğıtları bile derinlik kazanıp göz alıcı görüntü oyunları sergileyecekler. Göz kamaştırıcı tenleriyle orman perileri, gökyüzü ve sulardan daha derin ve daha ışıltılı iri gözlerle size bakacaklar; askeri veya dini kıyafetler içinde antik çağ kahramanları tek bir bakışla kutsal sırlarını sizinle paylaşacaklar. Çizgilerin dolambaçlı kıvrımı insanların heyecanını ve arzularını okuyabileceğiniz apaçık bir dile dönüşecek. Bu arada, gizemli ve geçici bir ruh haline gireceksiniz; pek çok sorunla dolu hayatın derinliği ne denli doğal ve sıradan olursa olsun gözlerinizin önünde uzanıp kendini büsbütün açığa vuracak. Orada kendini sergileyen ilk nesne güzel konuşan bir sembole dönüşecek. Fourier ve Swedenborg, biri *benzeşimleri*, diğeri *karşıtlıklarıyla* gözlerinizi alan bitki ve hayvan suretlerine bürünecekler. Ve öğretilerini kelimelere dökmek yerine şekil ve renkle size aşılacaklar. Alegorik anlayışınız içinizde o zamana değin bilinmeyen boyutlara ulaşacak; bu arada şu hususu belirtmeden geçmeyelim: Yeteneksiz ressamların bizleri küçümsemeye alıştırdıkları ama aslında şiirin en doğal ve temel formlarından biri olan alegori, o *ruhani* üslup esrikliğin aydınlattığı bir zekâda meşru hâkimiyetini yeniden kazanacak. O zaman esrar sihirli bir cila gibi tüm hayata yayılır; onu görkemli renklerle boyar ve bütün derinliğini aydınlatır. Dalgalı çizgileriyle manzaralar, uzaklaşan ufuklar, fırtınanın kadavra solukluğuyla beyazlaşmış ya da batan güneşin göz kamaştırıcı parıltısıyla aydınlanmış şehirlerin görüntüsü, bir mekân derinliği, zaman derinliğinin bir alegorisi... Şayet bir tiyatroya sığınmışsanız oyuncuların dansları, mimikleri ve tiratları... Eğer bir kitaba bakıyorsanız gözlerinize değen ilk cümle; yani kısaca her şey kâinattaki bütün varlıklar o ana kadar beklenmedik yeni bir güzellikle karşınıza çıkarlar. Dilbilgisi, evet o kuru dilbilgisi bile çağrışımlarla dolu bir büyüye dönüşür; sözcükler ete kemiğe bürünüp hortlayacak; isimler hatırı sayılır haşmetleriyle, sıfatlar onları saran ve renklendiren cam gibi şeffaf giysiler içinde ve fiiller cümleyi harekete geçiren devinim melekleri olarak vücut bulacaklar. Değişik işler yaparak dinlenen derin ruhların ve miskinlerin sevdiği diğer bir dil olan müzik ise size sizi anlatacak ve hayatınızın şiirini okuyacak; sizinle yekvücut olup içinde sizi eritecek. Tutkunuzu dile getirecek, ama operada aylakça geçirdiğiniz o akşamlarda olduğu gibi muğlâk ve belirsiz bir tarzda değil, açık ve ayrıntılı bir tarzda; ritmin her hareketi ruhunuza aşına bir hareketi gösterecek, her nota bir sözcüğe dönüşecek ve bütün şiir hayat dolu bir sözlük gibi beyninize işleyecek.

Ne var ki bütün bu olayların, gerçekliğin kulak tırmalayıcı dili ve dışsal yaşamın düzensizliğiyle insan zihninde bir curcuna oluşturduğunu da sanmayın sakın. İnsanın iç gözü her şeyi dönüştürür ve her şeye sahiden cezbedici görünebilmesi için, kendisinde bulunmayan, tamamlayıcı bir güzellik katar. Bazı sanatçıların zihinsel esriklik halinde hayret verici şekilde oluşan durgun ya da akarsu sevgisini de yine bu özünde haz dolu duyumsal evreye yormak gerek. Bu halde aynalar, daha önce sözünü ettiğim, insanın dilini damağını kurutan bedensel susuzluğa eşlik eden ruhsal bir susuzluğa benzeyen bu düşleme aracı olur; hafifçe dalgalanan sular, çağıldayan ırmaklar, ahenkle akan şelaleler, denizin mavi enginliği, tarifsiz bir tılsımla yuvarlanırlar, şakırlar ve uyurlar. Su, gerçek bir büyücü kadın gibi serilip yatar; ve esrar başına vurmuş insanların anlattıkları çılgınlıklara pek inanmasam da duru bir uçurumu seyretmenin, boşluğa ve kristal berraklığına meraklı bir ruh için biraz tehlikeli olabileceğini ve eski Undine (su perisi) masalının kendinden geçmiş birisi için trajik bir gerçekliğe dönüşebileceğini inkâr edemem.

Her zaman birbiriyle bağlantılı olan ama esrik bir ruhun kedersiz ve korkusuzca karşılayabileceği iki mefhumun, yani zaman ve mekânın muazzam genişlemesi üzerinde yeterince durdum sanırım. Ruh melankolik bir keyifle yılların mazisine bakar ve gözlerinin önünde açılan sonsuz görünümlere cesurca dalar. Sanıyorum, bu anormal ve zorbaca genişlemenin bütün duygular ve düşünceler için aynı ölçüde geçerli olabileceğini kestirmişsinizdir; keza iyilikseverlik için de geçerlidir. Bunun gayet güzel bir örneğini daha önce verdiğimi düşünüyorum; aynı şey sevgi için de geçerlidir. Güzellik fikri benim öngördüğüm ruhsal mizaçta doğal olarak çok geniş bir yere sahip olacaktır. Uyum, çizgilerin salınımı, ritmik hareketler, düş gören kişiye zorunluluklar, görevler olarak görünür, sadece tüm yaratılmışlar için değil, bizzat kendisi için de. Zira düş gören kişi, bunalımın bu anında bu ölümsüz ve evrensel ritmi anlayabilmek için fevkalade bir istidatla donatılmış halde bulur kendini. Ve eğer bizim aşırı düşkün adamımızın kişisel bir güzelliği yoksa bu gerçeği uzun süre zoraki kabulleneceğini ve tahayyülünün yaratmış olduğu güzellik ve uyum dünyası içinde kendini uyumsuz bir nota gibi göreceğini sanmayın sakın. Esrarın yanıltmacaları türlü çeşitli ve albenilidir, genellikle iyimserliğe yöneltir ve bunların en başta gelenlerinden, en etkili olanlarından biri de arzuyu gerçekliğe dönüştüren yanıltmacadır. Aynı şey hiç kuşkusuz günlük hayatın çeşitli durumları için de geçerlidir, ama burada hadise ne denli ateşli ve incelikli cereyan eder, bilemezsiniz! Üstelik uyumu anlama konusunda böylesine yetenekli, adeta bir tür Güzellik rahibi olan birisi nasıl olur da kendi teorisi için bir istisna, bir kusur teşkil edebilir? Ahlâki güzellik ve onun gücü, zarafet ve onun ayartmaları, belagat ve onun becerileri, bütün bu mefhumlar çok geçmeden patavatsız bir çirkinliği düzeltmek, ardından bir teselli sunmak ve nihayet hayali bir saltanatın kusursuz dalkavukları olarak hareket etmek üzere öne çıkarlar.

Aşka gelince bir okul talebesi merakıyla, esrar alışkanlığı olan kişilerden işin aslını öğrenmeye çalışan o kadar çok insanın olduğunu duydum ki... Zaten doğal halinde bile çok güçlü olan bu aşk sarhoşluğu bir başka güneşin içindeki bir güneş gibi öteki sarhoşluğun içine hapsolursa ne olur? İşte bu soru aydınlar dünyasının şaşkınları ve alıkları dediğim pek çok kişinin zihnini kurcalar. İnsanların açıkça sormaya cesaret edemedikleri bu soruda yatan yakışıksız kinayeye cevap olarak okurları Pliny'e havale edeceğim, çünkü o bir yerlerde pek çok yanılsamayı izale edecek şekilde hintkenevirinin özelliklerini anlatmıştı. Dahası, cansız hissizliğin, insanların sınırlarını ve onları uyaran maddeleri kötüye kullanmalarının en sıradan sonuçlarından biri olduğu gayet iyi bilinmektedir. Şimdi burada söz konusu olan tesir gücü değil de, duygusallık veya yatkınlık olduğundan, okuyuculardan isteğim, esrardan sarhoş olmuş hayli gergin bir adamın hayal gücünün bir kasırga içindeki rüzgârın olası azami gücü gibi ölçülemeyecek derecede olağanüstü bir seviyeye çıktığını; keza duyularının da aynı şekilde ölçülemeyecek derecede inceldiğini hesaba katmaları olacaktır. Dolayısıyla en masumundan kibar bir kucaklamanın, söz gelimi bir el sıkışmanın bile ruhun ve duyuların o anki hali nedeniyle yüz kat fazla değer kazanabileceğine ve belki de onları sıradan faniler tarafından mutluluğun zirvesi diye düşünülen o baygınlık nöbetine çok hızlıca sürükleyebileceğine inanmak mümkündür. Lakin esrarın, aşk mevzularıyla sık sık meşgul olan bir tahayyülde, acı ve mutsuzlukla bile yeni bir parıltı kazanan tatlı anıları canlandırdığı da su götürmez bir gerçektir. Ayrıca güçlü dozda bir duyumsallığın ruhun bu heyecanlarına karıştığı da bir o kadar kesindir. Dahası, bu noktada esrarın ahlâksızlığını kanıtlamak için tarihsel bir hususa değinmek yeterli olacaktır. Bir İsmailî tarikatı ("Katiller" adı bu tarikattan gelir) tapınmalarını tarafsız *Lingam*'ın [Hint kültüründe ateş çubuğu olarak geçen, simgesel olarak da dünyanın eksenini ve erkeklik organını temsil eden simge. ç.n.] çok ötesine saptırıp, simgenin dişi yarısına mutlak ve münhasır tapınmaya çevirmişlerdir. Her insan, tarihin bir temsili olduğu için, tiksindirici bir zındıklığın, korkunç bir

dinin, şeytani bir uyuşturucunun insafına kendini korkakça teslim etmiş ve kendi yetilerinin ziyan olmasına gülen bir ruhun içinde oluşmasını görmek gayet doğaldır.

Esrar sarhoşluğunun tanımadığımız insanlara da yönelik olan garip bir iyilikseverliği, sevgiden ziyade acımayı içeren (bu noktada çok geçmeden olağanüstü bir şekilde filizlenecek şeytani bir tohum kendini gösterir); ama kim olursa olsun hiç kimseyi üzmemeye kadar varan bir tür insan sevgisini yarattığını görmüş bulunuyoruz. O halde, hastanın içsel hayatında önemli bir rol oynamış ya da oynayan sevgili bir insana duyulan daha özgel ve romantik bir bağlanmanın neler doğurabileceğini tahmin etmek kolay olacaktır. Tapınma, hayranlık, dua, mutluluk hülyaları, bir havai fişeginin patlayan parlaklığı ve atılgan enerjisiyle fırlayıp ortalığa saçılır; fişegin tozları ve rengârenk ışıkları gibi göz kamaştırıcı bir ışık oluşturup karanlığa karışırlar. Bir esrar bağımlısının uyumlu sevgisinin katılamayacağı duygusal bir birleşim yoktur. Başkasını koruma arzusu, çok sıcak ve fedakâr bir babalık duygusu, esrarın her zaman göz yumup bağışlayabileceği suçlu bir şehvet duygusuna karışabilir. Hatta daha da ileri gidebilir. İnsanın ruhunda acı izler bırakmış, eskiden işlenmiş kabahatleri düşünün. Bir kocanın ya da bir sevgilinin normal şartlarda sadece hüznle serzenişte bulunacağı fırtınalı bir geçmişi düşünün. İşte o acı bu durumda tatlılığa dönüşebilir; bağışlama ihtiyacı tahayyülü daha yaratıcı ve daha yakarıcı kılar ve pişmanlık duygusu ancak uzun bir monolog biçiminde ifadesini bulan bu şeytani dramada uyarıcı işlevi görüp kalbin şevkinin alevlerini güçlü bir şekilde körükleyebilir. Evet ya, pişmanlık duygusu! Esrarın gerçekten felsefi bir zihne kusursuz bir şeytanı araç gibi görüldüğünü söylerken yanılıyor muydum? Zevkin tuhaf bir unsuru olan pişmanlık duygusu, çok geçmeden pişmanlık üzerinde keyifle düşünülürken zevkli bir analizin içinde yok olup gider. Ve bu analiz öylesine hızlı gerçekleşir ki, insan, (“Swedenbourgcı”lar gibi dersek) o doğal şeytan, onun ne kadar istem dışı olduğunu ve anbean ne denli şeytani bir mükemmelliğe ulaştığını fark edemez. Pişmanlığına hayranlık besler ve özgürlüğünü yitirme süreci içinde kendisiyle övünür.

Hâsılı benim öngördüğüm insan, seçtiğim ruh bir neşe ve dinginlik mertebesine böylece ulaştıktan sonra orada kendine hayran olmaya başlar. Artık bütün çelişkiler silinmiştir, bütün felsefi sorunlar çözülmüştür ya da en azından öyle görünür. Her şey yoğun bir haz vesilesi olabilir. O andaki hayatının doluluğu ölçüsüz bir gururu esinler. İçinde konuşan ses (ne yazık ki kendi sesi) şöyle der: “Şimdi kendini bütün insanlardan üstün görme hakkına sahipsin; senin düşündüklerini ve hissettiklerini hiç kimse anlayamaz; hatta sana esinledikleri iyilikseverliğin bile değerini bilemezler. Sen yoldan geçenlerin tanımadıkları bir kralısın ve inancının yalnızlığı içinde yaşıyorsun, ama varsın öyle olsun! Ruhü böylesine iyiliksever kılan yüce küçümsemeye sahipsin ya, o yeter”

Ne var ki zaman zaman yakıcı anıların uyanıp bu mutluluğu bozduğunu tahmin edebiliriz. Dış çevreden gelen bir telkin, hatırlanması hoş olmayan bir geçmişi yeniden canlandırabilir. Zira bu geçmiş bu düşünce kralına hiç yaraşmayan ve onun ideal saygınlığını lekeleyen nice aptalca veya bayağı anılarla dolu değil midir? Bana inanın, esrar çeken insan bu yüz kızartıcı hayaletleri cesaretle karşılayabilir ve hatta bu çirkin anılardan yeni hazlar ve gurur vesileleri devşirebilir. Düşüncesinin seyri şöyle olacaktır: Bu acının ilk duyumsanması geçtikten sonra, o an kendisiyle övünmesini lekeleyen duygunun veya eylemin anısını, o zaman kendisini öyle davranmaya iten saikleri, içinde bulunduğu koşulları merakla çözümleyecektir. Ve eğer bu koşullarda günahını tamamen bağışlatmak için olmasa bile en azından hafifletmek için yeterli sebepler bulamazsa, kendini yenik hissedeceğini sanmayın sakın. Şeffaf bir camın altında çalışan bir mekanizmayı izler gibi onun şu düşünce seyrini izleyebiliyorum: “Anısı beni bir süreliğine rahatsız etmiş bu saçma, ödleğe ya da bayağı eylem benim esas doğamla ve şimdiki halimle tamamen çelişiyor. Ayrıca o eylemi kınarken sergilediğim

şiddet ve çözümlüyip yargılamak gösterdiğim sorgulayıcı dikkat de erdeme yönelik yüce ve ilahi istidadımı kanıtlamaktadır. Kendini yargılamakta benim kadar usta, kendini kınamakta benim kadar sert olan kaç kişi vardır şu dünyada? Ayrıca o kendini kınamaz sadece, aynı zamanda yüceltir de. Böylece o dehşetengiz anı, ideal bir eylemin, ideal bir iyiliğin ve ideal bir dehanın derin düşüncesi içinde eriyip gider ve kişi kendini gönüllü olarak köpüren bir ruhsal eğlencenin kollarına teslim eder. Gördüğümüz üzere, o hem günahkâr hem de günah çıkarıcı olarak, günah çıkarma ayinini saygısızca taklit ederek, kendinin kolayca bağışlanmasını sağlar veya daha da, kötüsü kendi mahkûmiyetinden kendi gururu için tadını çıkaracağı yeni bir malzeme devşirir. Şimdi, düşlerinin ve erdem planlarının üzerinde derinlemesine düşünerek vardığı sonuç, erdem için pratik bir yeteneğe sahip olduğudur; bu erdem hayaletine sarılırken sarf ettiği sevgi dolu gayret, idealini gerçekleştirme için gereken kuvvetli enerjinin yeterli ve kesin kanıtı gibi görünür ona. Düşle eylemi tamamen birbirine karıştırır ve düzeltilmiş ve idealize edilmiş doğasının büyüleyici görünümü içinde tahayyülü giderek hararetlenirken, irade gücü açısından çok fakir ama kibir bakımından gayet zengin olan gerçek karakterinin yerine bu cezbedici görüntüyü koyar. Sonunda kendisi için tiksiniç bir zevkler dünyası içeren şu açık ve basit sözle yüceliğini ilan eder: “Ben bütün insanların en erdemlisiyim.”

Bu size Jean-Jacques’i hatırlatmıyor mu? O da suçlarını biraz da zevkle cümle âleme itiraf ettikten sonra aynı zafer çılgınlığını (veya en azından çok ufak bir farkla) aynı içtenlik ve inançla atma cesaretini göstermemiş miydi? Erdeme karşı beslediği iştihak, güzel bir eylemi gördüğünde veya yapmak istediği tüm güzel eylemleri düşünürken gözlerini yaşla dolduran oldukça sinirsel duygulanım, kendisine moral değerinin üstünlüğüne ilişkin bir fikir vermeye yetiyordu. Jean-Jacques esrar kullanmadan sarhoş olmuştu.

Bu muzaffer saplantının tahlilini daha ileri bir noktaya taşınmalı mıyım? Zehrin pençesine yakalanmış adamımın birazdan kendini nasıl da evrenin merkezi olarak göreceğini anlatmalı mıyım? Tutku her şeyi kendine bağlar şeklindeki atasözün nasıl canlı ve karikatüresel bir ifadesine dönüştüğünü açıklamalı mıyım? Erdemine ve dehasına inanıyor; bunun sonunun nereye varacağını tahmin edemiyor musunuz? Çevresini kuşatan tüm nesnelere onun düşünce dünyasında bir sürü pek çok esinler doğurur, hiç olmadığı kadar parlak renklere bürünmüş, canlı, incelmış ve sihirli bir cilaya bürünmüş esinler. Kendi kendine şunları söyler: “Muhteşem binaların sahne dekorlarındaki gibi yan yana dizildiği şu şaşaalı şehirler... Hislerimize tercüman olur gibi ‘Ne zaman mutluluk seferine çıkacağı?’ dercesine özlem dolu bir umarsızlıkla limanın dalgalarında salınan şu güzelim gemiler... İnsanın başını döndüren renkler ve zarif şekillerle dolu şu müzeler... Esin perilerinin düşleri ve ilmi çalışmaların emeğiyle dolu kütüphaneler... Tek bir ses çıkaran çalgılar grubu, süsleme sanatı ve kasıtlı bakışlarıyla daha da cezbedici hale gelen o büyüleyici kadınlar... İşte bütün bunlar *benim için, benim için, benim için* yaratılmıştır! İnsanlık benim için çalışmış, kurban edilmiş, şehit düşmüştür; benim duyguya, bilgiye ve güzelliğe yönelik doyurulamaz iştahım için yem, besin işlevi görmek için.” Burada birkaç paragrafı atlayarak özet geçiyorum. Düş görenin beyninden yüce bir düşüncenin, “*Ben Tanrı oldum!*” düşüncesinin fişkırmasına, ya da göğsünden “Ben Tanrı’yım!” diye öylesine güçlü, öylesine ateşli, öylesine yırtıcı bir çılgınlığın kopmasına hiç kimse şaşırılmayacaktır. Eğer sarhoş bir adamın arzularının ve inançlarının bir geçer akçesi olsaydı bu çılgınlık cennetin yollarına dizilmiş melekleri birer birer yere serirdi. Fakat çok geçmeden bu gurur kasırgası sessiz sakin, huzur verici bir saadet iklimine dönüşür, ve evrendeki bütün varlıklar adeta kükürt rengine bir şafakla aydınlanmış gibi kendilerini rengarenk gösterirler. Şayet şans eseri bu mutlu zavallının ruhuna “Başka bir Tanrı yok muydu?” diye belli belirsiz bir anı sızarsa, inanın bana, bu Tanrı’nın da cesurca karşısına dikilip, niyetlerini tartışacak ve korkusuzca ona karşı çıkacaktır. Modern Alman

öğretileriyle dalga geçmek için “Ben hazımsızlık çeken bir Tanrı’yım” diyen Fransız filozof kimdi? Bu ironi esrarla tütsülenmiş bir zihni hiç etkilemez; o sakın sakın şu cevabı verecektir: “Hazımsızlık çekiyor olabilirim ama ben Tanrı’yım.”

Etik

Peki ya ertesi gün? O feci ertesi gün? Bütün eklemlerin, bitap düşmüş organların, gevşemiş sinirlerin, iç gıcıklayıcı ağlama isteğın, muntazam bir işe kendini verememen, bütün bunlar yasak bir oyunu oynadığını acımasızca bildirirler sana. Dün geceki aydınlığından sıyrılmış olan o iğrenç doğa, bir bayramın melankolik kalıntılarına benzer artık. Özellikle de tüm yetilerimizin en değerlisi olan irade saldırıya uğramıştır. Bir parça haklılık payıyla birlikte derler ki bu madde hiçbir bedensel hasara en azından ciddi ölçüde yol açmaz. Ne var ki hiçbir iş yapamayan, yalnızca düş görmekte ustalaşmış biri, bütün organları iyi olsa da, gerçekten sağlıklı sayılabilir mi? Ne de olsa şunu gayet iyi biliyoruz ki: Bir kaşık reçelle yeryüzünün ve gökyüzünün bütün nimetlerini bir anda elde edebilen bir insan bunun binde birini bile çalışarak asla elde edemez. Vatandaşlarının hepsinin esrar sarhoşu olduğu bir ülkeyi hiç hayal edebilir misiniz? Ne vatandaşlar ama! Ne tuhaf savaşılar! Ne acayip yasa koyucular! Esrar kullanımının oldukça yaygın olduğu Doğu ülkelerinde bile bu işi yasaklamanın gereğini fark etmiş devletler vardır. Aslında çöküntü ve zihinsel ölüm pahasına, varoluşunun temel koşullarını bozmak ve yetileri ile bu yetilerin işleyeceği çevre arasındaki dengeyi bozması insana yasaklanmış; kısaca, kaderini bozmak ve yerine yeni bir yazgı ikna etmek insana yasaklanmıştır. Şu hayranlık verici simgeyi, Melmoth'u hatırlayalım. Çektiği dayanılmaz acının temelinde, şeytani bir anlaşmayla bir anda edindiği harikulade yetilerle Tanrı'nın bir kulu olarak yaşamaya mahkûm olduğu çevre arasındaki dengesizlik yatar. Zinhar ayartmaya çalıştığı kimselerden hiçbiri onun o korkunç ayrıcalığını aynı koşullarla ondan satın almaya yanaşmaz. Esasında hayat koşullarını kabul etmeyen her insan ruhunu satar. Şairlerin şeytani yaratıkları ile, kendilerini uyarıcılara adanmış canlı yaratıklar arasındaki ilişkiyi anlamak kolaydır. İnsan, Tanrı olmaya çalışmıştır ama heyhat, çok geçmeden onu amansız bir kanun gereği asıl doğasından daha aşağı seviyeye düşmüş bir halde görürüz. O artık kendini parça parça satan bir ruha dönüşmüştür.

Balzac insanın kendi iradesinden feragat etmesinden daha büyük bir utanç ve daha yoğun bir acı olamayacağına gönülden inanmıştı. Kendisini bir seferinde esrarın muazzam etkilerinin tartışıldığı bir toplantıda görmüştüm. Zevkli bir dikkat ve zindelleme konuşmaları dinliyor ve sorular soruyordu. Kendisini tanıyan kimseler onun konuya ne denli ilgi gösterdiğini kolaylıkla sezebilirlerdi. Ne var ki insanın kendi fikirlerini denetleyememesi durumu Balzac'ı dehşete düşürmüştü. Bir ara kendisine *dawamesk* ikram ettiler; inceledi, kokladı ve denemeden geri verdi. Neredeyse çocukça merakıyla, iradeyi kaybetmeye karşı duyduğu tiksinti arasındaki çatışma anlamlı yüz ifadesinde kendini çarpıcı şekilde açığa vuruyordu. O gün insanın saygınlığına beslediği sevgi galip geldi. Nitekim Louis Lambert'in¹⁵ ruh ikizi olan bu irade kuramcısının o değerli *maddenin* zerresini bile yitirmeye razı olmayacağı ortadadır.

Eter ve kloroformun fevkalade faydalarına rağmen, bana öyle geliyor ki, ruhsalcı felsefe açısından baktığımızda, insanın özgürlüğünü ve kaçınılmaz acısını azaltmaya yönelik tüm çağdaş buluşlar aynı ahlâki kusurla malûldür. Bir zamanlar, El-Aghouat'taki bir Fransız generaline insafsızca yapılan bir ameliyatı bana anlatan bir subayın çelişkili sözlerini hayranlıkla dinlemiştim. General kloform koklatıldığı halde ölmüştü. Sahiden cesur bir adamdı, hatta dahası, "şövalye" payesini doğal bir şekilde hak eden insanlardan biriydi. "Onun ihtiyacı olan şey kloform değildi," demişti subay, "bütün ordunun bakışına ve alayların bandosuna ihtiyacı vardı asıl. Bu yapılsaydı kurtulabilirdi belki." Cerrah, subayla aynı fikirde değildi ama alayın din görevlisi bu duyarlılığa hayran kalmış olmalıydı.

Bütün bu değerlendirmelerden sonra esrarın ahlâksız doğası üzerinde durmaya devam etmek sahiden gereksizdir. Eğer onu bir intiharla, yavaş bir intiharla, her zaman keskin ve kanlı bir silahla bir tutarsam akli başında hiç kimse buna itiraz etmez sanırım. Şayet onu, her ikisi de ne doğruluğu ne de yanlışlığı kanıtlanamayan esrarengiz yollarla maddeye tesir ederek, insana yasaklanmış veya sadece ona layık olduğuna hükmedilmiş kimselere izin verilmiş bir alanı fethetme peşindeki sihirbazlık ve büyücülükle kıyaslarsam, felsefi bir ruha sahip olan hiç kimse bu kıyaslamama karşı çıkmayacaktır. Kilise sihir ve büyüü kınıyorsa, bunun nedeni onların Tanrı'nın rızasına karşı çıkmaları, zamanın onca emeğini hiçe saymaları ve kalp temizliğini ve ahlâk koşullarını ortadan kaldırmaya çalışmalarıdır. Zira kilise, yalnızca gayretkeş iyi niyetlerle kazanılmış zenginlikleri meşru ve hakiki zenginlikler olarak değerlendirir. Bir oyunu her seferinde kazanmanın yolunu bulmuş bir oyuncuya dolandırıcı deriz. Peki ya, ufak bir parayla mutluluğu ve dehayı satın almak isteyen adama ne ad vermeli? Onu ahlâksız kılan şey, başvurduğu yolun şaşmazlığıdır, tıpkı büyölücünün varsayılan şaşmazlığının ona günah damgasını vurması gibi. İnsanın tek başına yaşadığı bütün zevkler gibi esrarın da bireyi toplum için yararsız, toplumu da birey için gereksiz kıldığını eklemeli miyim? Öyle ya, esrar bireyi her daim kendisine hayran olmaya iter ve günbegün Narcissus gibi yüzünü hayranlıkla seyrettiği o ışıklı uçuruma atar.

Peki ya, eğer insan kendine saygısı, edebi ve özgür iradesi pahasına esrardan büyük ruhsal faydalar elde edip, onu bir tür düşünme makinesi, üretken bir araç haline getirebilir mi? Sık sık sorulduğunu duyduğum bu soruyu cevaplayacağım şimdi. Evvela, daha önce uzun boylu açıkladığım gibi, esrar bireye bireyin kendisinden başka bir şeyi ifşa etmez. Bu bireyin gücünün katmerleşip son sınırına dayandığı doğrudur ve ayrıca yaşanan keyif âleminden kalan izlenimlerin anısı daha sonra da sürdüğünden bu faydacıların umudu ilk bakışta tamamen anlamsız gibi de görünmez. Fakat ben onlardan şu hususu hesaba katmalarını istiyorum: Böylesine büyük fayda devşirmeyi umdukları düşünceleri gerçekte o an büründükleri büyüleyici süslü giysiler ve kılıflar içinde onlara göründükleri kadar güzel değildir. Zira bu düşünceler semadan değil yeryüzünden gelirler ve güzelliklerinin büyük bir kısmını sinirsel galeyana ve onların üzerine atılan ruhun sergilediği açgözlülüğe borçludurlar. Ne var ki bu umut kısır bir döngüdür: Bir an için esrarın deha kazandırdığını veya en azından mevcut dehayı artırdığını kabul edelim; ama unutilan husus şu ki, irade gücünü yok etmek esrarın doğasında yattığından, esrar bir eliyle verdiğini öteki eliyle alır. Başka bir ifadeyle esrar bize ondan faydalanma yetisini barındırmayan bir imgelem sunar. Son olarak şunu da akıldan çıkarmamalıyız ki, bu seçimden uzak duracak kadar güçlü ve becerikli bir insanı varsaysak bile, her türlü alışkanlığın beraberinde getirdiği hayati ölçüde korkunç bir başka tehlike onu beklemektedir: Bütün alışkanlıklar çok geçmeden zorunluluğa dönüşür. Düşünmek için zehre başvuran bir insan çok geçmeden *zehirsiz* düşünemez olur. Körelmiş hayal gücü artık esrarın veya afyonun yardımı olmaksızın işlemeyen bir adamın tüyler ürpertici yazgısını düşünebiliyor musunuz?

İnsan zihni felsefi çalışmalarda yıldızların seyrini taklit ederek, kendisini kalkış noktasına geri döndüren bir yörüngeyi izlemelidir. Çünkü bir sonuca varmak bir çemberi tamamlamak demektir. Sözlerimin başında insan zihninin bazen kendini sanki özel bir lütufla içinde bulunduğu o fevkalade halden bahsetmiştim. Nitekim umutlarını ateşlemeye ve sonsuzluğa ulaşmaya yönelik bitmeyen bir özlem duyan insan ruhu, bütün ülkelerde ve bütün zamanlarda, kişiliğini yücelterek gözlerinin önüne her türlü arzusunun nesnesi olan ikinci el cenneti capcanlı getirebilecek bütün maddelere, hatta tehlikeli olanlarına bile çılgınca bir merak duyar demiştim. Ve nihayet, bu gözü kara ruh farkında olmadan cehennemini eşiğine dayanarak özündeki yüceliğe tanıklık eder. Fakat insanoğlu cennete ulaşmak için eczalara ve büyücülüğe bel bağlamak zorunda kalacak kadar dürüst araçlardan yoksun

ve bir başına bırakılmış değildir; Hurilerin dostluğunu ve baş döndürücü okşayışlarının bedelini ödemek için ruhunu satmak zorunda değildir. Ebedi ruhun pahasına satın aldığı bir cennet neye yarar ki? Ruhsallığın o sarp Olimpos dağının tepesine tırmanmış bir insanı, mesela bir Brahman'ı, bir şairi veya bir Hıristiyan filozofu hayal edelim; etrafında Raphael veya Mantegna'nın esin perileri, uzun zamandır tuttuğu oruç ve aralıksız okuduğu dualar için onu teselli etmek amacıyla en soylu danslarını ediyorlar ve en zarif ifadeleri ve en mest edici gülümsemeleriyle ona bakıyorlar; bütün bilgilerin efendisi yüce Apollon (Francavilla, Albrecht Dürer, Goltzius¹⁶ veya bir başkasının Apollon'u olsun, ne fark eder ki? Onu hak eden herkesin bir Apollon'u yok mudur ki?) elindeki yayla en âvâze sesleri çıkarıyor. Aşağıda, dağın eteğinde, dikenli otlar ve çamur içinde bir insan topluluğu... Yoksul ve cahiller güruhu hazdan yüzleri buruşmuş numarası yapmakta ve zehirden aldıkları her ısırıkla çığlıklar atmaktalar. İşte bu manzara karşısında üzülen şair kendi kendine şöyle der: “Ne oruç tutmuş, ne de dua etmiş, üstüne üstlük çalışma yoluyla kurtuluşu da reddetmiş şu talihsiz kişiler birdenbire doğaüstü bir varoluşa yükselmenin yolunu kara büyüde arıyorlar. Büyü onları aldatıp sahte bir mutluluğun ve sahte bir ışığın parıltısını üzerlerine düşürmekte; oysa biz şairler ve feylesoflar istikrarlı emek ve tefekkürle ruhlarımızı tazeleyip dirilttik. İrademizi gayretkeş bir şekilde kullanıp niyetlerimizi hep soylu tutarak kendimiz için hakiki güzelliğin bahçesini yaptık. ‘İnanç dağları yürütebilir’ diyen kelama inanarak Tanrı'nın bizlere müsaade ettiği biricik mucizeyi gerçekleştirdik.”

EK

Sevgili Dostum,

Aklıselim, dünyevi şeylerin asli bir varoluşa pek sahip olmadıklarını ve asıl gerçekliğin yalnızca düşlerde yattığını bizlere söyler. Suni çeşitliliği olduğu kadar doğal mutluluğu da içine sindirebilmesi için insanın öncelikle onu hazmetme cesaretini göstermesi gerekir ve belki de mutluluğu hak etmiş olanlar, tam da fanilerin anladığı anlamda mutluluk fikrinin onlar üzerinde kusturucu bir etki yaptığı kişilerdir.

Bir yapay zevkler tablosunu bir kadına, en doğal zevklerin en sıradan kaynağına adamak, ahmak kafalı kimselere garip ve hatta saçma gelecektir. Lakin şu kadarı açıktır ki, nasıl ki doğal dünya ruh dünyasıyla örtüşüp ona ham maddesini sunmak suretiyle birey adını verdiğimiz tarifsiz karışımı yaratmamıza yardım ediyorsa, kadın da bizim düşlerimize en büyük gölgeyi veya en büyük ışığı düşüren varlıktır. Kadın her halükârda esin vericidir; kendi hayatının dışında bir hayat daha yaşar; sürekli hatırında tuttuğu ve döllediği imgelemler içinde ruhsal bir hayat sürer.

Öte yandan bu adamanın ardında yatan sebebin anlaşılıp anlaşılmaması aslında pek de önemli değildir. Hatta herhangi bir kitabın, adanmış olduğu kadın veya erkek dışında birileri tarafından anlaşılması, yazarın gönlünü hoş etmek için gerekli midir ki? Aslına bakarsanız, bir kitabın herhangi biri için yazılmış olması şart mıdır? Kendi adıma ben, şu yaşadığımız dünyayı o kadar az teveccüh gösteriyorum ki kalplerinden geçen şeyleri hayali dostlarına postaladıkları söylenen şu duygusal hassas kadınlar gibi, yalnızca ölümler için yazmaktan mutluluk duyardım.

Ancak ben bu küçük kitabı ölü bir kadına değil, her ne kadar şimdilerde hasta olsa da hâlâ içimde capcanlı yaşayan ve gözlerini gökyüzüne, her nevi şekilden şekle girmenin gerçekleştiği yere çevirmiş olan bir kadına adıyorum. Zira insan güçlü bir uyuşturucudan aldığı kadar yeni ve ince hazları acıdan, felaketten ve yazgıdan da alabilme ayrıcalığına sahiptir.

Bu tabloda, dışarıda bir yürüyüşe çıkıp akan insan seline karışmış; bir zamanlar ter damlayan alnını silmiş ve içindeki ateşin kavurduğu dudaklarını serinletmiş uzaktaki bir Elektra'ya kalbini ve aklını vermiş hüznü ve yalnız bir derbeder göreceksin ve kâbuslarını sık sık dizginlediğin ve korkunç uykularını yumuşak müşfik bir elle dağıttığın bir başka Orestes'in gönül borcunu sezeceksin.

Charles Baudelaire

¹ Jean-Anthelme Brillat-Savarin (1755-1826) Fransız bir gastronom (ve hâkim) idi. *Physiologie du goût* (1825) adlı kitabı aslında şarap hakkında yetkin bir kitap olmasa da (Baudelaire'in küçümsediği kadar da değil) yemek ve yaşama sanatı üzerine alıntı yapılabilecek yetkinliktedir.

² Johann Caspar Lavater (1741-1801) İsveçli bir yazardı. Baudelaire onun *Lavater's Last Gift To His Friends* (Lavater'in Dostlarına Son Hediyesi) adlı kitabının 1805 tarihli Fransızca tercümesinden alıntı yapmaktadır.

³ François B roalde de Verville (1556-1629 dolayları) sevgi, bilim, etik, teoloji ve metafizik konularında ansiklopedi yazıyordu. *Le Moyen de parvenir* (Nasıl Başarılı Olunur, 1610) satirik bir diyalogdur.

⁴ E.T.A. Hoffmann'ın (1776-1822) *Kreisleriana* adlı kitabı düzmece bir Kappelmeister Johannes Kreisler karakterine dayanan mizahi denemeler ve öykülerden oluşmaktadır.

[5](#) “Yedi numara” paçavracıların süpürme işinde kullandıkları kanca yerine geçen bir deyimdir.

⁶ Lidya'da aynı isimli nehrin adıdır. Her dokunduğunu altına çeviren Kral Midas bu nehirde yıkandığı için kumlarının altın olduğunu söylenir.

⁷ Martin Drolling (1752-1827) *Kitchen Interior* adlı tablosu Louvre Müzesi'nde bulunan bir ressamdır. Baudelaire ise burada şahsen tanıdığı ressam Jean Louis-Ernst Meissonier'e atıfta bulunuyor olabilir.

⁸ Edmund Kean (1787/90-1833) alkolikliğe meyilli büyük bir tragedya (özellikle Shakespeareci) oyuncusu; Frédéric Lemaître (1800-76) duygusal ve romantik, usta bir Fransız oyuncu.

⁹ *Le Peau de Chagrin* insanın sınırlı enerjisini ve zamanını azami seviyede kullanma fikrini işleyen bir Balzac romanıdır. Romanın kahramanı Raphael sahibinin isteklerini yerine getiren sihirli bir deriye sahip olur ama deri bu amaçla kullanıldığı her defada küçülür.

[10](#) Şair Auguste Barbier'in (1805-1879) kitabı.

[11](#) Avusturyalı bir oryantalist olan Joseph von Hammer-Purgstall (1774-1856) *History of the Assassins* (Almanca, 1818) adlı kitabı yazdı; Sylvester de Sacy (1758-1838) Fransız bir oryantalist idi.

[12](#) Melekler Tiyatrosu, Paris'te çocuklar için gölge ve kukla oyunları oynatan bir tiyatrosunun adıdır.

¹³ Fransız filozof Blaise Pascal (1623-62), *Düşünceler* adlı kitabında şöyle demiştir: “İnsan ne melektir ne de hayvan. Ve acıklı bir gerçektir ki melek olmayan çalışan kişi, sonunda hayvan olur.”

¹⁴ Baudelaire'in Poe evirileri hââ standart Fransızca versiyondur. Burada değinilen öyküler (Poe'nun özgün İngilizcesinden alıntıladığım haliyle) sırasıyla "Ligeia", "Berenice" ve "A Tale of Ragged Mountains".

¹⁵ Balzac (1835)'ın Louis Lambert adındaki romanı irade gücünün fiziksel bir madde olduğu fikrini işlemektedir.

¹⁶ Francavilla olarak da bilinen Pierre Francheville (1548-yaklaşık 1615) bir Fransız heykeltıraş ve mimardı; Albert Dürer (1471-1528) bir Alman oymacı ve ressamdı ve Hendrik Goltzius (1558-1617) Hollandalı bir oymacı ve ressamdı.